

Uppsats för
tillämpade studier
på Jur.kand-programmet
20 p, HT- 2005

Juridiska institutionen
Handelshögskolan
vid Göteborgs universitet

**INTERNATIONELLA ADOPTIONER
I POLSK OCH SVENSK RÄTT
MED SÄRSKILD TONVIKT PÅ
FÖRHÅLLANDEN MELLAN BÅDA LÄNDERNA**

Maria Staszewska

Handledare:
Eva-Maria Svensson

Innehållsförteckning

Förkortningar	3
1 Introduktion	4
1.1 Uppsatsens målsättning	4
1.2 Uppsatsens metod	4
1.3 Adoptionens syfte i sociologisk och rättslig mening	5
1.4 Historisk utveckling av adoptionen	5
1.4.1 Europa	5
1.4.2 Sverige	6
1.4.3 Polen	7
2 Internationella konventioner rörande adoptionen i kort sammandrag	8
2.1 1967 års Europakonvention	8
2.2 1989 års FN Barnkonvention	8
2.3 1993 års Haagkonvention	8
3 Jämförelse mellan den svenska och den polska adoptionslagstiftningen	9
3.1 Formella förutsättningar för adoption	9
3.2 Adoptionsformer och deras rättsverkan	13
3.3 Adoptionsproceduren	16
3.4 Upphörande av adoptionsförhållande och dess verkan	18
4 Internationella adoptioner	20
4.1 Polen som ett givarland av barn för utländska adoptioner	20
4.1.1 Formella förutsättningar för medgivande av internationella adoptioner	20
4.1.2 Adoptionsproceduren i internationella adoptioner	22
4.1.3 Statistik	24
4.2 Sverige som ett mottagarland av utländska barn för adoptionssyfte	26
4.2.1 Adoptionsproceduren med tillhörande rättspraxis	26
4.2.2 Statistik	33
5 En undersökning angående adoptioner av polska barn till Sverige	36
6 Eventuella olika för- och nackdelar i enskilda rättslösningar av samma fråga som skulle kunna tillämpas i framtida polsk respektive svensk lagstiftning	40
7 Konklusioner	41
Källor	42
Offentligt tryck	42
Litteraturförteckning	43
Rättsfallsregister	45

Förkortningar

BMS	Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwosci Justitiedepartementets Bulletin
Dz U	Dziennik Ustaw. Polsk författningssamling
FB	Föräldrabalken
HD	Högsta Domstolen
KC	Kodeks Cywilny, Civilkodex, Polen
KPC	Kodeks Postepowania Cywilnego, Kodex för Civilprocess, Polen
KR	Kammarrätten
LIA	Lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption Lagen
LIF	(1997:192) om internationell adoptionsförmedling
MIA	Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor
NIA	Statens Nämnd för Internationella Adoptioner
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd I
OSN	Orzeczenie Sadu Najwyzszego, Högsta Domstolen beslut, Polen
pos.	Position
Pr.Asc	Lagen om civilståndshandlingar, Polen
Prop.	Proposition
PWS	Praktyka Wymiaru Sprawiedliwosci, Rättspraxis Problem
RH	Hovrättens beslut
RÅ	Regeringsrättens beslut
SN	Sad Najwyzszy, Högsta Domstolen, Polen
SoL	Socialtjänstlagen
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Introduktion

1.1 Uppsatsens målsättning

Jag har för avsikt att presentera adoptionsrättsinstitutet i polska och svenska lagstiftningen. Denna jämförelse kan ge en inblick i tillämpningen av olika rättsregler i två olika rättssystem för att uppnå samma mål. Detta mål är att skydda och trygga det enskilda barnets tillvaro. Samtidigt vill jag peka på vissa rättslösningar som redan har tillämpats på adoptionsområde i det ena rättssystemet och som skulle kunna användas i framtida lagstiftande arbetet i det andra rättssystemet. Vidare ämnar jag redogöra för juridiska aspekter beträffande internationella adoptioner i Sverige och i Polen. Ämnet är kontroversiellt och skapar fortfarande debatt och diskussion i media eftersom internationella adoptioner är en sociologisk företeelse som växer i mycket snabbt tempo trots betydande medicinska framgångar i behandlingen av barnlöshet. Världen delas i detta avseende i två grupper; länder som lämnar barn till adoption och länder som mottager utländska barn i adoptionssyfte. Polen fungerar i detta sammanhang som ett givarland och Sverige tillhör motsatsvis till de länder vars medborgare vill adoptera utländska barn. Med hänsyn till växande ömsesidiga kontakter inom adoptionsområdet mellan Polen och Sverige och mina möjligheter att göra empiriska studier i Polen valde jag att närmare försöka belysa adoptioner av polska barn till Sverige.

1.2 Uppsatsens metod

I den teoretiska delen av mitt arbete har jag använt både polska och svenska juridiska läroböcker samt doktrinstudier, förarbeten, lagtolkningar av kända forskare och praktiker. Dessutom har jag angivit de rättsfall som har prejudicerande verkan för rättstillämpningen i Sverige respektive Polen. För övrigt har jag nyttjat handboken till socialnämnden som innehåller MIA:s riktlinjer och instruktioner som rör den preliminära etappen av varje enskild adoption i Sverige.

I den empiriska delen av uppsatsen har jag undersökt verksamheten av alla tre adoptionscentrum i Warszawa, vilka är ansvariga för förberedande av internationella adoptioner inom hela Polen. Undersökningen hade huvudsakligen formen av intervjuer med föreståndare av dessa organ eftersom adoptionshandlingarna omfattas av sekretess. Mitt särskilda intresse var inriktat på internationella adoptioner till Sverige. Under min vistelse i Polen har jag också haft telefonkontakt med en representant av de svenska adoptionsorganisationen Barn Framför Allt – Adoptioner i Polen. Utöver detta har jag också haft tillgång till familjedomstolsförhandlingar rörande fall av internationella adoptioner som tillåtit mig att se adoptionsbestämmelserna och vilken procedur som tillämpas i Polen.

I Sverige har jag utrett verksamheten av existerande adoptionsorganisationer huvudsakligen genom deras hemsidor. Dessutom intervjuade jag en handläggare som arbetar med adoptioner från Polen i adoptionsorganisationen Barnen Framför Allt – Adoptioner.

Slutligen har jag tittat på statistiken som rör internationella adoptioner i Polen samt i Sverige.

1.3 Adoptionens syfte i sociologisk och rättslig mening

Adoptionen skapar ett familjerättsligt förhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet som liknar den sociala och juridiska relationen mellan biologiska föräldrar och barn "adoptio naturam imitatur".¹ Dessa rättshandlingar skall säkerställa "barnets bästa" och har som sitt huvudsyfte att ge adoptivbarnet möjligheten att växa upp i en väl fungerande familjemiljö i situationer där den biologiska familjen på grund av olika skäl inte kan ta hand om barnet. Dessutom ger adoptionen en chans för ofrivilligt barnlösa personer att kunna få det efterlängtnade barnet och att uppfostra det som sitt eget. Ibland befästs genom adoptionen den faktiska vårdnaden i styvfamiljer samt fosterfamiljer.

Sverige

I Sverige adopteras årligen drygt 1000 barn främst från utlandet. Nationella adoptioner förekommer väldigt sällan i Sverige till skillnad från andra länder. I USA, Storbritannien och även i Polen överväger den inhemska adoptionen gentemot barn som växer upp i allvarliga, kroniska missförhållanden som är omöjliga att förändra. I Sverige däremot placeras de sociala myndigheterna barnet på institutioner eller oftare i familjehem under en viss tid. Majoriteten av nationella adoptioner (100-160 fall per år) utgör styvadoptioner (ca 100 per år t.ex. 72 fall år 2002) eller fosterbarnadoptioner (vanligen 15-25 per år t.ex. 25 fall år 2002). Mer sällsynta är spädbarnsadoptioner av svenska barn mellan 0-1 år – ca 15-20 årligen, t.ex. 16 fall år 2002. Det rör sig om barn vars unga, oftast omogna eller ensamstående mödrar inte kan klara av att uppfostra barnet.²

Polen

Föräldralösa barn och barn från patologiska familjer i Polen (t.ex. med kriminalitet, prostitution eller alkoholism i bakgrunden) som ej kan uppfostras i sin naturliga hemmiljö vistas ofta i barnhem som bedrivs av staten och olika kyrkliga eller sociala organisationer i Polen (totalt ca 20 000 barn).³ Dessa barn är i betydande grad tillgängliga för i första hand inhemska, och i andra hand internationella adoptioner. Man kan observera att tack vare internationellt samarbete kan polska barn som behöver nya familjer hitta dem bl.a. i Sverige.

1.4 Historisk utveckling av adoptionen

1.4.1 Europa

Adoptionen var känd redan i det romerska samhället som tillämpades för att garantera familjens kontinuitet. Detta rättsinstitut hade förekommit i två former: "adoptio" och "adrogatio". Den första brukades när adoptivbarnet inte hade rättskapacitet (d.v.s. personen var "alieni juris") och åldersskillnaden mellan parterna var minst 18 år. Den andra formen användes när familjen ville adoptera en myndig man (kvinnor hade ej egen rättskapacitet) som hade en full rättsförmåga (d.v.s. var "sui juris"). Rättsföljden av "adrogatio" var att adoptanten fick hela egendomen samt "patria potestas" d.v.s. vårdnaden över den adopterade personen som i sin tur förlorade sin rättskapacitet och förvandlades till personen

¹ Åke Saldeen, Barn och föräldrar, s 123.

² Ebba Sverne Arvill, Adoption s 10, Frank Lindblad, Adoption, s 210.

³ Tadeusz Smyczynski, Familie- och vårdnadsrätten, s 467.

”alieni juris” d.v.s. omyndig. Med andra ord förändrades fundamentalt hans rättsställning i samhället.⁴ Senare behöll kejsaren Justinian ”adrogatio” men reformerade ”adoptio” i två motsatta riktningar beroende på deras rättsverkan. Vid en stark adoption (”adoptio plena”) behandlades adoptivbarnet likadant som äktenskapliga barn i familjen. Adoptanten måste emellertid vara barnets ascendent d.v.s. släkting i uppstigande led. Den svaga adoptionen (”adoptio minus plena”) tillämpades när adoptanten inte var besläktad med barnet. Barnet stannade kvar i sin biologiska familj men behöll arvsrätten efter sin adoptivfar. Justinianska lagreformen introducerade ett krav på samtycke till adoptionen från det myndiga adoptivbarnet och möjligheten för kvinnor att adoptera barn när hennes egna hade avlidit.⁵

Vid kristendomens genombrott hade den kyrkliga kanoniska rätten intagit en plats som gällande rätten. Adoptionen uteslöts helt från lagstiftningen på grund av den katolska läran och dess syn på att familjen kan uppstå endast genom äktenskapet. Adoptionen återskapades igen i moderna tider. Den hade då kontraktsdrag med endast den svaga formen (”adoptio minus plena”). Adoptivbarnen var mycket ofta myndiga personer, t.ex. uteslutande så i Napoleons Kodex – art 364.⁶ Följaktligen hade inte dåvarande adoptionsbestämmelser likadant syfte som nuvarande gällande rätt, nämligen ”barnets bästa”.

Europeiska lagstiftningar började ytterligare utveckla adoptionsinstitutet efter första världskriget med en stark växande strävan att skydda barnets intresse på alla tänkbara sätt.

1.4.2 Sverige

I svenska lagstiftningen var adoptionsinstitutet väldigt länge icke rättsligt reglerat. Det introducerades första gången i 1917 års lagstiftning där det bestämdes att den längsta åldersgränsen var 25 år för adoptivföräldrar. Makarna kunde endast adoptera gemensamt, dock kunde ena maken adoptera sitt utomäktenskapliga barn eller styvbarn. Vidare krävdes barnets samtycke från 12 års ålder eller dess biologiska föräldrars samtycke när barnet var yngre. Samtidigt måste barnavårdsnämnden avge sitt yttrande om lämpligheten av adoptionen. Adoptionsparterna fick begränsad arvsrätt efter varandra och adoptivförhållandet kunde upphävas på ansökan från både barnet (på grund av uppfyllda ”barnets bästa”) och adoptantens (på grund av barnets psykiska eller fysiska sjukdomar eller dess uppförande). Adoptivbarnet hade emellertid kvar en begränsad arvsrätt och en ömsesidig underhållsskyldighet gentemot sina naturliga föräldrar. Detta indikerar den svaga formen av adoptionen.⁷

Genom 1958 års lag förändrades principiellt den rättsliga ställningen för adoptivbarnet som då införlivades med adoptantens familj med samma rättigheter som äktenskapliga barn. Dessutom bröts alla band med barnets biologiska familj. Med andra ord fick adoptionen sin nuvarande starka form. Detta underströks ytterligare i 1970 års lag där man generellt förbjöd möjligheten att upphäva adoptionen. Ett undantag från huvudregeln är situationen när adoptivbarnet adopteras igen av en annan än adoptantens make. Denna lagändring pekar på långgående strävan att tillvarata och skydda adoptivbarnets bästa, särskilt viktigt för minderåriga barn.⁸ Adoptionsbestämmelserna från 1970 års lag har senare justerats i mindre skala för att överensstämja med internationella adoptionskonventioner. I februari 2003 infördes också tillägget om jämställdhet av registrerade partners med makar vid adoptionsärenden. Sista ändringen som trädde i kraft den 1 januari 2005 berör ett namnsbyte från NIA d.v.s. Nämnd för Internationella

⁴ Kazimierz Kolanczyk, Den romerska rätten, s 245-246.

⁵ Witold Wolodkiewicz, Den romerska rätten. Institutioner, s 104.

⁶ Jan Winiarz, Familjerätten, s 222-223.

⁷ Göran Inger, Svensk rättshistoria, s 206-207.

⁸ Göran Inger, Svensk rättshistoria, s 168.

Adoptioner till MIA d.v.s. Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor samt i mindre utsträckning lagen om internationell adoptionsförmedling.

1.4.3 Polen

Mellan 1772-1918 var Polen uppdelat mellan Ryssland, Preussen och Österrike. Följaktligen var deras respektive lagstiftningar gällande där, till andra världskrigets slut. Adoptionsrätten hade dock gemensamma drag i alla tre länder. Adoptionen var nämligen tillämplad i den svaga formen och betraktades som ett giltigt avtal med domstolens godkännande. Adoptivbarnet kunde vara både myndig och omyndig. I det senare fallet krävdes föräldrarnas samtycke. Adoptanten måste vara minst 40-50 år samt ålderskillnaden mellan parterna minst 18 år. Det fanns också möjlighet att adoptera sitt utomäktenskapliga barn.⁹

Efter andra världskriget uppstod ett trängande behov att fullständigt unifiera rätten och främst att underlätta adoptioner med hänsyn till den enorma mängden av krigsoffer (föräldralösa barn och barnlösa föräldrar).

1946 års förordning om familjelagen ersatte temporärt tidigare främmande lagstiftningar, men fortfarande reglerades adoptionsförhållanden enligt parternas vilja utan beaktande av ”barnets bästa”. 1950 års familjelag behöll den svaga adoptionsformen men skapade en överordnad princip att skydda barnets intresse. Denna lösning var fortfarande okänd och innovativ i andra länders rättssystem. Det skall tilläggas att ovan nämnda princip uppfyllde krav ställda av Europakonventionen från nästa decennium.¹⁰ Det krävdes också barnets samtycke vid 13 års ålder eller dess vårdnadshavares samtycke för yngre barn. 1964 års lagändring intog en stark adoptionsform som den mest rekommenderade formen samt föräldrarnas samtycke (”in blanco”) för framtida adoptioner.

Väsentliga förändringar infördes i 1975 års lag. Då introducerades en helt ny adoptionsform – ”adoptio plenissima” d.v.s. en stark, fullkomlig och oåterkallelig adoption, där biologiska föräldrar ger sitt samtycke inför domstolen (”in blanco”) för en adoption i framtiden. Vidare fördes möjligheten in att byta den svagare adoptionen (”adoptio minus plena”) till den starkare formen (”adoptio plena”) innan adoptivbarnet blir myndigt. De sista men ganska grundläggande förändringarna framträdde 1995. Det formulerades en subsidiaritetsprincip att inhemska adoptioner har företräde före de internationella, dessutom utvidgades ytterligare skyddet för ”barnets bästa” och tillämpningen av ”adoptio plenissima” d.v.s. den starkaste adoptionen.¹¹

⁹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 456.

¹⁰ art 8 i 1967 års Europakonvention om adoption av barn.

¹¹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 464-465.

2 Internationella konventioner rörande adoptionen i kort sammandrag

2.1 1967 års Europakonvention

1967 års Europakonvention om adoption av barn innehåller bl.a. följande bestämmelser:

- a) ett krav att alltid beakta barnets intresse (art 8)
- b) endast äkta makar har möjlighet att adoptera gemensamt¹²
- c) samtycke ”in blanco” kan ges av modern tidigast 6 veckor efter förlossningen (art 5)
- d) strävan att skapa en ny familj för utsatta barn

2.2 1989 års FN Barnkonvention

FN 1989 års Barnkonvention stadgar att:

- a) barnets bästa skall komma i främsta rummet vid adoptionen som sedan i sin tur skall godkännas av behöriga myndigheter. Vidare krävs det att personer som berörs skall ha givit sitt fulla samtycke till adoptionen (art 21)
- b) barnet har rätt att få vetskap om sina föräldrar och få omvårdnad av dem (art 7)
- c) barnet har rätt till familjeliv (art 5, 9, 18). Barn som av olika skäl ej kan uppfostras av sina föräldrar har rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida.
- d) en internationell adoption skall väljas endast subsidiärt, när det i det enskilda fallet inte är möjligt att hitta en lämplig omvårdnadsform i barnets hemland (art 21)¹³

2.3 1993 års Haagkonvention

1993 års Haagkonvention om skydd av barn och om samarbete vid internationella adoptioner som syftar till att:

- a) upprätta garantier för att säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av ”barnets bästa”
- b) upprätta ett internationellt samarbete för att förhindra bortförande, försäljning eller annan handel med barn
- c) säkerställa att adoption som genomförs i enlighet med konventionen erkänns av de fördragsslutande staterna
- d) i varje land upprätta en central myndighet för att övervaka att konventionen följs¹⁴

Som berättigad central myndighet i Sverige fungerar Myndighet för Internationella Adoptionsfrågor (MIA) och i Polen det Sociala Departementet.

¹² Sverige sade upp konventionen den 2.07.2002, när det i den svenska lagstiftningen tilläts för registrerade partners att adoptera gemensamt, vilket stred mot konventionen. Schiratzki, Barnrättens grunder, s 69.

¹³ Åke Saldeen, Barn och föräldrar, s 125.

¹⁴ Ebba Sverne Arvill, Adoption, s 16.

3 Jämförelse mellan den svenska och den polska adoptionslagstiftningen

3.1 Formella förutsättningar för adoption

Utgångspunkten och huvudsyftet för varje enskild adoption är ”barnets bästa”. Begreppet är inskrivet i såväl nationella adoptionslagar¹⁵ och i internationella konventioner.¹⁶ Samtidigt utgör ”barnets bästa” den absolut överordnade och avgörande adoptionsförutsättningen som måste beaktas och tillämpas av alla behöriga myndigheter i adoptionsförfarandet. Förutom ”barnets bästa” ställs ytterligare formella krav i adoptionsrätten beträffande adoptivbarnet, dess biologiska föräldrar och adoptanten/adoptanterna.

Adoptivbarnet

Adoptivbarnet måste vara minst 6 veckor gammal för att kunna adopteras – art 119² i den polska Familje- och vårdnadskodex (KRO). I den svenska Föräldrabalken (FB) finns inte en tydlig bestämmelse angående en lägsta åldersgräns men i praktiken sammanfaller den med den tidigaste tidpunkten d.v.s. 6 veckor för en biologisk moders samtycke för adoption 4:5a 1 st FB.¹⁷

Frågan om en övre åldersgräns behandlas helt olika i FB och KRO. Enligt den svenska lagen kan både barn och vuxna adopteras. I NJA 2000 s 45 har Högsta Domstolen tillåtit adoption av en femtiotvåårig kvinna med anledning av att den ena adoptanten var hennes biologiska mor. I sitt domskäl konstaterade HD att den adoptionen var till adoptivbarnets fördel trots att hon var vuxen och hade sin egen familj. Domslutet skulle befästa ett personligt förhållande liknande barn – föräldrar mellan parterna alltså det som krävs för adoption av vuxen person.¹⁸ Däremot i art 114 § 2 i KRO uppställdes kravet att adoptivbarnet måste vara minderårig d.v.s. under 18 år vid adoptionsansökan. Majoriteten av polska doktrinen bl.a. Tadeusz Smyczynski¹⁹ och Janusz Gajda²⁰ framhåller att endast ett minderårigt barn behöver en ersättningsfamilj för sin uppväxt och uppfostran. Vuxenadoption tjänar ej sitt primära ändamål och därför skall den ej tillåtas, inte heller i framtiden.

Vidare skall adoptivbarnet som har fyllt 12 år lämna sitt samtycke för adoption – 4:5 FB med två undantag. Det första gäller i situationer där adoptivbarnet är under 16 år och det skulle skada barnet att bli tillfrågat 4:5 pkt i FB. Enligt propositionen²¹ skall denna bestämmelse tillämpas av domstolarna endast i klara fall t.ex. när adoptionen rör ett fosterbarn i puberteten som är övertygad om att fosterföräldrarna är hans/hennes biologiska föräldrar. Rent praktiskt tillämpas regeln ganska sällan eftersom adoptivbarn oftast är informerade om sitt ursprung. Även justitiedepartementets PM föreslog att sådan informationsplikt för adoptivföräldrar skall införas i Föräldrabalken.²²

¹⁵ art 114 § 1 Familje- och vårdnadskodex (KRO) – Polen, 4:6 FB - Sverige.

¹⁶ se ovan kap 2.

¹⁷ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentär. Del I. 4:12.

¹⁸ Theddo Rother- Schirren, Rättsfallsamling I. Familjerätt.

¹⁹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 495.

²⁰ Janusz Gajda, Familje- och Vårdnadskodex. En kommentar, s 898.

²¹ Se prop. 1994/95:224, s 40.

²² Se DS 2001:53.

Det andra undantaget från kravet på samtycke (4:5 pkt 2 FB) avser fallet, där adoptivbarnet är varaktigt förhindrat att lämna sitt samtycke. Orsak till detta kan t.ex. vara psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag. Regeln omfattar också situationen, där kommunikation med adoptivbarnet är utesluten på grund av fysisk sjukdom eller liknande tillstånd (t.ex. trafikskadad).

Barnets samtycke har en betydande roll i adoptionen. Samtycket måste lämnas frivilligt av barnet utan omgivningens påtryckningar. Ett eventuellt misstänkt framtvingande av barnets samtycke skall noggrant undersökas vid domstolsprövningen – enligt 4:6 FB – genom en barnpsykiatrisk undersökning. Domstolen tar också hänsyn till yngre barnets (under 12 år) vilja som skall beaktas lämpligen till barnets ålder och mognad (4:6:2 st. FB). Barnets inställning skall klargöras med hjälp av socialnämnden – 4:10:2 st. FB. I den polska familjerätten krävs också barnets samtycke för adoption (art 118 § 1 KRO). Åldersgränsen bestämdes till 13 år, vilket sammanfaller tidsmässigt med en begränsad rättshandlingsförmåga hos barnet. Vidare innehåller art 118 § 2 KRO en bestämmelse om att domstolen skall förhöra barnet (under 13 år) angående adoptionen. Barnet måste vara tillräckligt moget för att förstå betydelsen av adoptionen. Det syns mycket tydligt att regeln är snarlik 4:6:2 st. FB och båda två förverkligar art 12 i Barnkonventionen som säger att ett barn har rätt att uttrycka sin åsikt i fallet, om denne är tillräckligt mogen för det. Art 18 § 3 KRO beskriver situationer där barnets samtycke (från 13 års ålder och uppåt) inte behövs. Det rör sig huvudsakligen om samma omständigheter som var omtalade i 4:5:2 st. pkt 1 och 2 FB fast där sätts ej gränsen vid 16 års ålder.

Till sist vill jag nämna art 117 § 2 KRO som fordrar att adoptivbarnet måste leva vid adoptionsdomslutet. Sådant uttryckligt krav finns ej i kap 4 FB men rättstillämpningen pekar på att svenska domstolar konstituerar adoptionsförhållandet endast när båda parterna är vid liv vid adoptionsbeslut.

Adoptivföräldrar

Personer som vill bilda en adoptivfamilj måste, förutom deras vilja att uppfostra barnet som sitt eget, också uppfylla några specificerade förutsättningar. Främst gäller det åldern. I 4:1 FB krävs som huvudregel att adoptanten är minst 25 år, när adoptionsbeslutet meddelas. Lagstiftaren införde dock några undantag som tillåter adoption från 18 år. I sådana fall avser adoptionen adoptantens eget barn, sin makes eget barn eller adoptivbarn, eller så måste synnerliga skäl föreligga. Exempel på synnerliga skäl kan vara fall, där unga makar som inte kan få egna barn vill adoptera barn till en närstående avliden släkting. Följande rättsfall illustrerar gällande rättspraxis: I NJA 1991 s 21 hade HD tillåtit ett par 35 respektive 23 år gamla att adoptera mannens brorson – 13 år gammal. Av omständigheterna i målet framgick att barnets biologiska föräldrar inte hade praktiska och ekonomiska möjligheter att uppfostra honom. Dessutom hade adoptanterna vårdnaden om barnet som redan betraktade kvinnan som sin mor.²³

I den polska KRO – art 114¹ § 1 ställs villkoret att adoptanten måste ha en full rättshabilitet (d.v.s. vara minst 18 år) för att kunna ansöka om adoption. Denna åldersgräns avviker från art 7 i Europakonventionen om Adoption (där det krävs att adoptanten är minst 21 år), men kan tillämpas enligt det speciella förbehållet till art 7.²⁴ Dessutom behöver, enligt art 114 § 1 KRO, adoptanten ha personliga meriter som motiverar dennes adoptionsansökan. Meriterna skall undersökas av domstolen med hjälp av adoptionsorganisationer. Sådan formell klausul hittar vi inte i kapitel 4 FB men

²³ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del I, s 4:5.

²⁴ Dz U 1999 nr. 99 pos. 1158, Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 477.

lämplighetsprövningen av varje enskild adoptionsansökan omfattar också adoptantens person (4:6 FB).

Ytterligare krävs i art 114¹ § 2 KRO att det måste förekomma en lämplig åldersskillnad mellan adoptanten och barnet för att deras förhållande skall efterlikna den biologiska familjen. Generellt, i doktrinen och rättspraxis i Polen accepteras att åldersskillnaden måste vara minst 18 år men i särskilda fall t.ex. vid styvadoption kan domstolen besluta om en lägre gräns. Samtidigt är det möjligt att adoptera barnet vid en betydligt högre ålderskillnad, dock endast när det är förenligt med barnets intresse. I det väldigt uppmärksammade rättsfallet (OSN 1980 pos. 193) konstaterade Högsta Domstolen i Polen att 68-årig obotligt sjuke morfar inte kunde adoptera sitt 4-åriga barnbarn eftersom detta strider mot ”barnets bästa”, speciellt när barnets biologiska föräldrar kunde trygga flickans uppfostran.²⁵ I svenska Föräldrakodexen finns det inte en uttrycklig adoptionsförutsättning om en viss åldersskillnad i adoptionsfamiljen. Återigen lämnas denna bedömning till domstolen för att bestämma inom ramen för lämplighetsprövningen – 4:6 FB. Den moderna adoptionsrätten strävar efter att barn - föräldrelationen i adoptivfamiljen skall likna den biologiska familjen. Med detta ändamål i sikte fastställdes i både den nationella och internationella lagstiftningen att äkta makar endast kan adoptera gemensamt – 4:4 FB samt art 115 § 1 KRO. I Sverige jämställdes dock registrerade partners²⁶ med äkta makar i adoptionsavseende.²⁷ Samtidigt får en make eller registrerad partner inte adoptera ett barn ensam (4:3 FB). Undantaget från huvudregeln om gemensam adoption utgör en styvadoption eller en adoption av sitt biologiska barn. Denna adoption kräver dock den andra makens/partners samtycke – 4:3 sista stycke FB. Det tillkommer också möjlighet för en make/partner att adoptera ensam i fall, där den andre makens/partners vistelseort är okänd eller då han/hon lider av en allvarlig psykisk störning – 4:3:2 st. FB. Ensamstående personer kan adoptera enligt 4:1 FB.

Den polska KRO omfattar både möjligheten att ensam adoptera barn – art 114¹ – eller att göra det gemensamt – art 115. Janusz Gajda konstaterar ändå i sitt verk²⁸ att en gemensam adoption är den optimala lösningen. Däremot skall ensamadoption tillämpas i undantagsfall för ”barnets bästa”.

En gift person kan adoptera ett barn ensam men det kräver den andra makens samtycke. Det krävs ej samtycke när den andra maken inte har rättshandlingsförmåga eller då det finns ett varaktigt hinder att kommunicera med honom – art 116 KRO. Ett varaktigt hinder tolkar Helena Ciepla²⁹ som exempelvis okänd vistelseort eller en svår, långvarig sjukdom.

Gemensam adoptionsansökan kan lämnas endast av äkta makar enligt 115 § 1 KRO. Enligt rättspraxis³⁰ skapar ett adoptionsbeslut två separata rättsförhållanden. Den ena maken kan ansöka senare om adoption av sin makes adoptivbarn och det senare beslutet leder till en gemensam adoption – art 115 § 2 KRO. Även i fallet, där den make som tidigare ensam adopterade ett barn dog, kan domstolen (om den överlevande maken ansöker om det) ändå besluta om gemensam adoption. Den sista möjligheten att adoptera gemensamt är fallet, där båda makarna har ansökt om adoption men den ena maken dör under domstolsförfarandet. Då ställs det ett krav på att makarna eller den avlidne maken uppfostrade adoptivbarnet under en längre period och att det existerar en förälder – barnrelation mellan dem. Den avlidne maken representeras av kuratorn enligt art 117 § 3 och 4 KRO.

²⁵ HD:s domslut från 13.02.1980 (Orzecznictwo SN 13.02.1980 – OSN 1980 pos 193).

²⁶ Kap. 3 § 1 och 2 Lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

²⁷ Prop. 2001/02:123.

²⁸ Janusz Gajda, Familje- och vårdnadskodex. En kommentar, s 917.

²⁹ Halina Ciepla, Familje- och vårdnadskodex med kommentaren, s 706.

³⁰ OSN 1977 pos 184 i Jan Winiarz, Familjerätten, s 233.

Biologiska föräldrar/Barnets vårdnadshavare

Adoptionen leder till upphörande av rättsförhållandet mellan barnet som skall adopteras och dess biologiska föräldrar. Domstolen skall å ena sidan säkerställa ”barnets bästa”, som har den högsta prioriteringen. Å andra sidan skall barnets biologiska föräldrar ha rätt att framföra sina åsikter i frågan som berör dem i allra högsta grad. Samtycke av adoptivbarnets biologiska föräldrar/särskilda vårdnadshavare tillhör de formella adoptionsförutsättningarna som krävs av adoptionsrätten. Enligt 4:5a:1 st. FB får barn under 18 år inte adopteras utan de biologiska eller adoptivföräldrarnas samtycke. Här måste tilläggas att samtycket kan vara generellt, d.v.s. att barnet får adopteras i framtiden. En förälder som inte har den rättsliga vårdnaden om barnet skall höras men har inga legala möjligheter att förhindra adoptionen (4:10:3 st. FB) eftersom samtycke från denne ej är kraven enligt 4:5a:2 st. FB. Gösta Wallin understryker dock i sin kommentär³¹ att ställningstagande till adoption, uttryckt av biologiska föräldrar som ej har vårdnaden, påverkar domstolsbeslutet mycket. I en promemoria³² föreslås att vid veto av icke vårdnadshavande förälder skall adoption tillåtas endast om det är uppenbart för ”barnets bästa”.

Europadomstolen prövade i fallet Söderback mot Sverige³³ frågan om 4:10:3 st. FB strider mot art 8 i Europakonventionen rörande rätt till respekt för privat- och familjeliv. Målet rörde adoptionen av en 6-årig flicka som var uppfostrad av sin styvfar men endast hade sporadisk kontakt med sin biologiska far. Fadern motsatte sig adoption. De svenska domstolarna gav ändå tillstånd till adoptionen med motivationen för ”hennes bästa” eftersom flicka inte hade något umgänge med sin far. Däremot uppfattade flickan adoptanten som sin far och för ”hennes bästa” fann Europadomstolen att nationell domstol är bäst lämpad att göra bedömningen av ”barnets bästa” samt att Föräldrabalken är förenlig med Europakonventionen och att en kränkning av art 8 inte förekommit. I rättspraxis kan man under senare år se väldigt klar att HD tar hänsyn till barns behov av umgänge med sina biologiska föräldrar men dess betydelse skall prövas i varje enskilt fall med beaktande av ”barnets bästa”. I NJA 1987 s 116 hävdade den biologiske fadern (ej vårdnadshavare) sin vetorätt mot adoptionen. Han var intresserad av barnet, bodde granne med barnet och hennes mor samt med moderns make som ville adoptera barnet. Flickan visste inte att käranden var hennes biologiska far. Adoptionen bifölls i barnets intresse. I rättsfallet NJA 1987 s 628 påpekade HD i sin dom att ett sporadiskt, faktiskt umgänge mellan barn och biologisk far ej var tillräckligt skäl för att inte medge adoptionen.

5a § 1 st. i kap. 4 FB inför en nedre tidsgränns för moderns samtycke till adoptionen. Hon får inte lämna sitt samtycke innan hon återhämtat sig tillräckligt efter förlossningen.³⁴ Tidpunkten regleras mer utförligt i 1967 års Europakonvention om adoption av barn (minst 6 veckor). Andra stycket av 4:5a FB bestämmer att samtycke ej behövs av den förälder som är allvarligt psykiskt störd eller vistas på okänd ort. I detta fall skall samtycke fordras av barnets vårdnadshavare. Samtycke kan återkallas innan adoptionsbeslutet vunnit laga kraft.³⁵ KRO kräver också föräldrarnas/vårdnadshavares samtycke till adoption. Samtycke kan gälla en viss adoptant eller ges generellt ”in blanco” för den eventuella framtida adoptionen (art 119¹ § 1 KRO). I sista fallet krävs ett separat domstolsförfarande. Art 119 § 1 KRO utgör nästan analogi till 4:5a 2 st. FB. Samtycke behövs ej av den förälder som är okänd, av den som blivit fråntagen vårdnadsrätten av domstolen, av den som vistas på

³¹ Gösta Wallin, Föräldrabalken, En kommentar. Del I, s 4:12.

³² DS 2001:53.

³³ Domslutet från 28.10.1998 (113/1997/897/1109).

³⁴ Prop. 1968:114, 1LU 1968:31.

³⁵ NJA 1973 s 62.

okänd ort eller då det finns ett varaktigt hinder att kommunicera med föräldern. Det gäller också fadern, vars faderskap var fastställt av domstolen men som ej har vårdnaden om barnet. I art 119 § 2 KRO stadgas dock att domstolen undantagsvis kan utfärda adoptionsbeslut även när föräldrarna bara har begränsad rättshabilitet och förvägran av samtycke är uppenbart motstridig med ”barnets bästa”. Paragrafen skall tolkas mycket restriktivt. Synnerliga omständigheter skall bedömas individuellt i varje enskilt fall samt användas när föräldrarna inte har den faktiska vårdnaden om barnet eller försummar sina familjeplikter.³⁶ Liknade regler gäller när barnets vårdnadshavare (ej förälder) motsätter sig adoptionen. Domstolen kan vid särskilda omständigheter besluta om adoption om detta krävs för ”barnets bästa”. Art 119² § 2 KRO preciserar tillämpningen av bestämmelser om samtycke ”in blanco”. Det räcker att endast en av föräldrarna samtycker till adoption, om samtycket av den andra föräldern inte behövs enligt art 119 KRO. Bestämmelsen gäller ej när det är svårt att kommunicera med den berättigade vårdnadshavaren. Regeln om tidpunkten för samtycke i art 119² KRO utformades lite annorlunda än dennes svenska motsvarighet i 4:5a FB. Främst rör den båda föräldrarna, inte bara modern. Vidare bestämdes tydligt, att samtycke inte kan lämnas tidigare än 6 veckor efter barnets födelse. Detta avspeglar en direkt tillämpning av Europakonventionens bestämmelser i den polska adoptionsrätten.

Slutligen införde lagstiftaren i Sverige i 4:6:2 st. FB ett förbud mot att lämna och utföra vederlag på grund av adoptionen. Undantagsvis är det möjligt att lämna ett engångsbelopp i barnets namn till socialnämnden som tar hand om det på ett betryggande sätt. Regelns syfte är att förhindra adoption för vinnings skull och handel med barn i strävan efter att adoption skall beslutas endast för ”barnets bästa”. Vederlagsförbudet utgör, enligt Åke Saldeen³⁷ och Anita Vickström³⁸ en av de formella adoptionsförutsättningarna. Dess tillämpning måste undersökas av domstolen i varje enskilt adoptionsärende enligt 4:10:1 st. FB.

3.2 Adoptionsformer och deras rättsverkan

För närvarande existerar i Sverige endast den starka adoptionsformen i kap. 4 FB.

Även äldre svaga adoptioner förvandlas retroaktivt till starka adoptioner genom 1970 års lagstiftning. Den svenska lagstiftaren ansåg att den starka adoptionen som ej kan upphävas bättre säkerställer barnets intresse.

Rättsverkan av adoption framgår av 4:8 FB, där det stadgas att adoptivbarnet i rättsligt hänseende skall behandlas som adoptantens eget barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Det innebär att alla rättsliga band med barnets biologiska föräldrar klipps av. Bestämmelsen hindrar dock inte fastställelse av adoptivbarnets biologiska faderskap eller barnets fars eget erkännande. Adoptionsverkan gentemot adoptantens och dennes släktingar upphör endast när barnet adopteras igen av en annan än adoptantens make enligt 4:7 FB.

Från 1 januari 2005 infördes ett förbud mot äktenskap mellan adoptionsparterna (lag 2004:763). Däremot kan helsyskon i adoptionsfamiljen gifta sig med varandra enligt 2:3: sista stycke Äkt B om de får tillstånd av myndigheten.

Adoptivbarnets särställning syns vid arvskatteberäkningen³⁹ där både biologiska och bortadopterade barn tillhör den särskilt förmånliga klassen. Dessutom kan barnet som adopterats bort undantagsvis ärva sina biologiska föräldrar genom testamentet eller på

³⁶ Halina Ciepla, Familje- och vårdnadskodex med kommentaren, s 729.

³⁷ Åke Saldeen, Barn och föräldrar, s 131.

³⁸ Anita Vickström, Familjerätten. En introduktion, s 120.

³⁹ 28 § 1 Lagen (1941:416) om arvskatt och gåvoskatt.

grund av arvsregler i barnets ursprungliga land. Alltså klipps inte nödvändigtvis alla rättsliga band vid adoptionen.

Adoptionsbeslut påverkar också barnets namn och medborgarskap. Om adoptanter har gemensamt efternamn får barnet automatiskt detta namn. Om adoptivföräldrar har olika efternamn med gemensamma barn får adoptivbarnet samma namn som det yngsta barnet. I övriga fall får barnet adoptivmoderns namn. Om adoptanten är ensamstående får barnet dennes namn. Andra namnvariationer skall anmälas av föräldrarna till behörig myndighet.⁴⁰ När det gäller mellannamn⁴¹ kan barnet använda sitt ursprungliga efternamn eller den andra förälderns efternamn genom anmälan till skattemyndigheten. Adoptivbarnet skall alltid behålla ett av sina ursprungliga förnamn. Byte av övriga förnamn skall anmälas till skattemyndigheten.⁴²

Medborgarskapsfrågor skall jag presentera i kapitel 4 av min uppsats, som behandlar internationella adoptioner.

I den polska familjerätten existerar tre former av adoption. Grundformen är en full adoption ("adoptio plena") som i stort sett påminner väldigt mycket om den svenska adoptionen och dess rättsverkan. Genom adoptionsbeslut uppstår nämligen ett rättsförhållande mellan adoptivbarnet och adoptanten som liknar relationen i en biologisk familj – art 121 § 1 KRO. Barnet och dess descendenter blir släkt med adoptantens övriga familjemedlemmar – art 121 § 2 och 4 KRO. Samtidigt klipps alla rättsliga band med barnets biologiska föräldrar och deras släkt av enligt art 121§ 3 KRO. Det gäller speciellt vårdnaden om barnet, underhållsskyldigheten och arvsrätten. Adoptionen hindrar dock ej (analogt till kap. 4 FB) att man fastställer moderskapet/faderskapet eller att man erkänner barnet som sitt eget. Däremot försvinner deras rättsverkan – art 124¹ KRO, a contrario.⁴³

Styvadoptionen är separat reglerad i art 121¹ KRO och har i åtanke att behålla familjebanden med den andre maken som behållit vårdnaden och dennes släktingar. Dessutom kan barnet fortfarande behålla familjebanden med sin avlidne förälders familj när barnet adopterades efter hans/hennes död (art 121¹ § 2 KRO). Adoptivbarnet får adoptantens efternamn. Vid gemensamma adoptioner eller styvadoptioner får adoptivbarnet samma efternamn som makarnas gemensamma barn. Dessutom kan adoptivbarnet kräva, med adoptantens samtycke att få behålla sitt efternamn som mellannamn. Adoptanten kan ansöka om barnets namnbyte. Barnet måste samtycka eller ta ställning till ansökan (art 122 KRO). Vänligen skrivs det in en anteckning om adoption i adoptivbarnets födelseattest.⁴⁴ Domstolen kan dock besluta att ett nytt födelseattest skall upprättas när adoptanten eller adoptivbarnet ansöker om det, samt då barnet (minst 13 år) samtycker.⁴⁵ "Adoptio plena" kan i vissa fall upphävas, vilket skiljer den från den svenska adoptionen i kap. 4 FB.

Den andra adoptionsformen som har en mer utvidgad och djupare rättsverkan, är en fullkomlig adoption ("adoptio plenissima"). Denna tillämpas obligatoriskt vid "in blanco"-adoptionen (omkring 20 % av alla adoptioner i Polen).⁴⁶ "Adoptio plenissimas" generella förutsättning är ett samtycke "in blanco" till adoption enligt art 119¹ KRO. Det innebär att barnets biologiska föräldrar ger sitt samtycke för framtida adoption av för dem okända adoptanter. "Adoptio plenissima" har på grund av ovissheten kring den framtida adoptionen ett annat namn, nämligen "en anonym adoption". Den varianten av adoption är tillämplad också i situationer där barnet mycket tidigt förlorar sina biologiska familjeband, t.ex. då

⁴⁰ 2 § Namnlagen (1982:670).

⁴¹ 26 § Namnlagen.

⁴² 31 § 2 st Namnlagen.

⁴³ OSN (7) från 20.03.1976, OSNCP 1976 pos. 85.

⁴⁴ art 47 Pr ASC (Lagen om civilståndshandlingar).

⁴⁵ art 49 Pr ASC.

⁴⁶ Halina Ciepla, Familje- och vårdnadskodex med kommentaren, s 746.

barnets föräldrar är okända eller är avlidna. I sådana fall bestämmer dock domstolen om den lämpliga adoptionsformen. Adoptivförhållandet borde självklart enligt art 119¹ § 3 KRO på bästa möjliga sätt, ersätta barnets biologiska familj. Dessutom ger en sådan adoptionsform en möjlighet att utplåna barnets ursprung, som fortfarande önskas av många adoptanter i Polen. Lagstiftaren går ännu längre för att bevara adoptionshemligheten genom att i art 124¹ KRO förbjuda möjligheten att fastställa barnets moderskap/faderskap eller erkännande av barnet som sitt eget. Av samma grunder omfattar inte ”adoptio plenissima” styvoptioner, samt kan ej adoptivbarnet behålla sitt ursprungliga efternamn. Ett nytt födelseattest skall upprättas med adoptanten som förälder enligt art 49 Pr ASC. Det skall tilläggas att tidigare födelseattest bevaras hemligt men att domstolen vid behov, samt ett myndigt adoptivbarn, har insyns rätt. Det förverkligar varje människas rätt till att få veta sitt ursprung och samtidigt är det första steget till att offentliggöra adoptionsfall i Polen. Jag måste här förklara att majoriteten av adoptanter i Polen fortfarande vill framstå som biologiska föräldrar och adoptivbarn är oftast omedvetna om sitt ursprung. Det polska samhället är ännu negativt inställt till den eventuella informationsplikten.⁴⁷

Motsatsvis lanseras i Sverige en helt offentlig adoption, samt informeras adoptivbarn mycket tidigt om sitt ursprung. Det kan delvis förklaras med att svenskarna adopterar barn från hela världen och polacker främst adopterar polska barn, vilket underlättar att bevara adoptionen hemlig. Adoptivbarnet ärver efter adoptanten och hans/hennes släkt, och betraktas i alla andra avseende som adoptantens biologiska barn. ”Adoptio plenissima” i KRO har ett gemensamt drag med den svenska adoptionen; den kan aldrig upphävas.

Art 124 KRO behöll svag adoption i formen av ofullständiga adoptionen (”adoptio minus plena”). Denna typ av adoption har genom 1970 års lagstiftning slopats helt i den svenska Föräldrabalken. Dessutom ändrades även äldre, svaga adoptioner retroaktivt till starka adoptioner. ”Adoptio minus plena” utgör dock i KRO ett undantag från huvudregeln (d.v.s. ”adoptio plena”) och får tillämpas endast på adoptantens yrkande när adoptivbarnet, från 13 år och uppåt, och dess biologiska föräldrar samtycker till det, enligt art 124 § 1 KRO. Samtycke ”in blanco” utesluter helt denna typ av adoption (art 121 § 2 KRO).

En ofullständig adoption skapar enbart ett rättsförhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet inklusive dess descendenter. De har ömsesidiga plikter och rättigheter enligt art 124 § 1 KRO. Huvudsakligen gäller det vårdnaden, underhållsskyldigheten och arvsordningen. Adoptivbarnet har inga band med adoptantens övriga släkt. Det kan tyckas paradoxalt, men adoptantens biologiska barn och adoptivbarn är inte syskon i juridisk bemärkelse. De kan till och med gifta sig med varandra. Vidare klipper adoptionen familjeband med barnets biologiska föräldrar men den svaga adoptionen behåller band med andra biologiska släktingar inklusive den inbördes arvsrätten. ”Adoptio minus plena” tillåter snarlikt ”adoptio plena” att fastställa barnets ursprung (art 124¹ KRO, a contrario).

Vid en gemensam adoption rekommenderas att en homogen variant skall användas d.v.s., båda makar skall adoptera på samma sätt (antingen ”adoptio plena”, ”adoptio plenissima” eller ”adoptio minus plena”) för att trygga familjelivet.⁴⁸ Den polska doktrinen⁴⁹ försvarar existensen av den svaga adoptionen och betraktar denna som en nödvändighet, vilken är användbar under vissa omständigheter, t.ex. när närmaste biologiska släktingar fostrar ett äldre barn, vars föräldrar är avlidna samt om barnet är medvetet om sitt ursprung och inte vill klippa familjebanden med sin biologiska familj.

⁴⁷ Polen ratificerade Barnkonventionen med förbehållet till art 7 (barnets rätt att få veta sitt ursprung). Enligt förbehållet skall tillämpning av art 7 begränsas för att bevara nationella rättsregler angående adoptionshemligheten. Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 628.

⁴⁸ Halina Ciepla, Familje- och vårdnads kodex med kommentaren, s 745.

⁴⁹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 364.

Denna form tillåter att säkerställa skiftande behov hos både barnet och andra berörda personer. Dessutom föreskriver KRO i art 124 § 3 en möjlighet att ändra den svaga adoptionen till den fulla adoptionen. Adoptanten kan ansöka om detta innan adoptivbarnet uppnår myndighetsåldern. För detta krävs samtycke av biologiska föräldrar samt av barnet från 13 års ålder. Denna ändring strävar efter säkerställande av ”barnets bästa”. ”Adoptio minus plena” kan upphävas enligt art 125 § 1 KRO.

3.3 Adoptionsproceduren

Med hänsyn till att den överväldigande majoriteten av alla adoptionsbeslut i Sverige är internationella adoptioner, är också hela adoptionsförfarandet inriktat på behandling av sådana fall. Jag kommer därför att behandla detta i kapitel 4 om internationella adoptioner. I Polen förekommer däremot nationella adoptioner mycket ofta. De utgör en åtgärd som tillämpas vid missförhållanden i barnets familjehem. De sociala myndigheterna använder i första hand nationella adoptioner före institutionsplaceringar eller subsidiärt internationella adoptioner. Adoptionsproceduren är främst anpassad för inhemska adoptioner med några kompletterande bestämmelser som gäller vid internationella adoptioner. Barnet som har en patologisk familjemiljö eller är övergivet, omhändertas av kommunala, sociala myndigheter och placeras temporärt i ett jourfosterhem till domstolsbeslut fattas. Vanligen får barnet en plats i ett barnhem. I fall, där barnets biologiska föräldrar eller släktingar fortfarande inte kan ta hand om barnen vänder sig de sociala myndigheterna till familjedomstolen med vårdnadsfrågan. Om domstolen beslutar att ta ifrån föräldrarna vårdnaden måste det utses en förmyndare för barnet. Vidare skall utredas vilken vårdnadsform som är bäst för barnet. I det fall, då man kommer till slutsatsen att adoption blir den bästa lösningen skickas barnets uppgifter till det lokala adoptionscentrum. Där samlas alla fakta angående barnets hälsa, utveckling och dess behov. Dessutom genomförs psykologiska och pedagogiska undersökningar av barnet för att adoptionen skall bli till barnets fördel. Samtidigt letar samma adoptionsorgan bland adoptivsökande, en framtida adoptivfamilj som skulle passa bäst ihop med barnet. Enligt § 2 i förordningen om adoptionscentrum⁵⁰ verkar hela verksamheten endast för ”barnets bästa”. Förväntningar av adoptivföräldrar spelar mindre roll i adoptionsurvalet. De blivande adoptivföräldrarna, deras hälsa samt deras livsstil och världsåskådning kontrolleras mycket noggrant. Speciellt gäller det deras adoptionsmotiv, försörjningsmöjligheter, levnadsvillkor och bostadsförhållanden. Slutligen ställer adoptionscentrum upp en medicinsk, psykologisk och pedagogisk diagnos om barnet. Därefter informeras de redan godkända adoptivföräldrarna om barnets hälsa, utveckling och dess familjesituation.

Den blivande adoptivfamiljen träffas för första gången. Kontakten är förberedd och övervakad av föreståndare av barnhemmet, familjebarnhemmet eller en behörig förmyndare. Denna procedur strävar efter att förbereda en adoptionsansökan som skall vara en medveten och väl genomtänkt handling. Det lokala adoptionscentrum har en månad på sig att hitta en lämplig adoptivfamilj inom sin region. Om försöket misslyckas skickas barnets uppgifter till det Centrala Registret hos Statliga Adoptionscentrum i Warszawa. Forskningar efter en relevant adoptivfamilj utvidgas till hela landet. Först då, om man inte hittar lämpliga kandidater i Polen är det tillåtet att ordna en internationell adoption. Urvalet av adoptionsparter, genomförd av adoptionsmyndigheten, avslutar den förberedande etappen av adoptionsprocessen (vid en nationell adoption). Därefter lämnar adoptanten/adoptanterna adoptionsansökan till den behöriga familjedomstolen.

⁵⁰ Dz U 2001, nr. 14 pos. 132, Tadeusz Smyczynski, Familie- och vårdnadsrätten, s 534.

När adoptionsförfarandet inleds kan domstolen (d.v.s. fakultativt) bestämma en preadoptiv kontakt mellan adoptionsparterna, vilket rekommenderas av art 17 i Europakonventionen. I praktiken är kontaktperioden samma sak som adoptionsprövotiden. Art 120¹ § 1 KRO ger domstolen fria händer angående både längden och kontaktformerna. Tadeusz Smyczynski konstaterar⁵¹ att alla slags kontakter, alltifrån den direkta omsorgen om barnet till kontakter via brev, telefon och e-mail kan tillåtas. Samtidigt understryker han att den fastställda kontakten måste vara anpassad till fallets omständigheter och tillräckligt lång för att uppfylla sitt syfte, nämligen att knyta det känslomässiga bandet mellan adoptanten och barnet för att undvika ett dåligt urval. Beslutet i denna fråga måste vara särskilt omsorgsfullt och preciserat i fallet när de blivande adoptivföräldrarna tar barnet till sitt hem. Domstolen kan övervaka kontaktperioden själv eller med hjälp av adoptionscentrum (art 120¹ § 4 KRO). Adoptanter har en plikt att lämna periodiska rapporter om barnet men har ej någon beslutanderätt rörande barnets viktiga angelägenheter t.ex. läkarbehandling (ej akut), skolbyte o.d. Enligt art 113 KRO, a contrario kan barnets biologiska föräldrar umgås med barnet under prövotiden om de fortfarande har en vårdnadsrätt gentemot barnet. I andra fall d.v.s. när vårdnadsrätten är begränsad eller fråntagen kan kontakter vara begränsade eller förbjudna för ”barnets bästa” (art 113 § 1 och 2 KRO). Den fakultativa karaktären av ”prövotiden” vid en nationell adoption förklaras vanligen med att adoptanten boende i Polen har större möjligheter att etablera kontakter med barnet. Ibland har de t.o.m. redan den faktiska vårdnaden om barnet före adoptionsbeslutet. Oftast avslutas den preadoptiva perioden med en domstolsförhandling.

Till huvudförhandlingen som sker inför stängda dörrar, enligt 586 § 2 KPC (Kodex för Civilprocess), kallas adoptanten/adoptanter, alla personer som skall ge sitt samtycke för adoption d.v.s. barn över 13 år eller yngre som skall höras, barnets biologiska föräldrar (vars medverkande utesluts vid den fråntagna vårdnadsrätten eller vid samtycke ”in blanco”). I sist nämnda fallet representerar barnet dess förmyndare (art 99 KRO). Domstolen utreder i första hand om alla adoptionsförutsättningarna är uppfyllda. Vidare kontrolleras omständigheter kring adoptionsurvalet. Utöver detta är domstolen förpliktad att inhämta ett utlåtande från adoptionscentrum (art 586 § 4 KPC). Det måste understrykas att alla åtgärder strävar efter ”barnets bästa”. Även Högsta Domstolens riktlinjer⁵² kräver att de lokala domstolarna mycket noggrant undersöker att de subjektiva kvalifikationerna hos de blivande adoptivföräldrarna passar till barnets personlighet. Vidare skall adoptanten/adoptanterna anvisas om adoptionsbetydelsen, dennes verkan och tillgängliga adoptionsformer⁵³ för att deras handlande skall vara medvetet och väl genomtänkt. Högsta Domstolen konstaterade i sitt viktiga avgörande från 12.06.1992⁵⁴ att innehållet av begreppet ”barnets bästa” skall tillämpas och vid behov ytterligare preciseras med ledning av Barnkonventionen. Särskilt relevanta, vid adoptionsförfarande, är bestämmelserna rörande rätten för varje enskilt barn att vistas och uppfostras i ett lyckligt, samt kärleksfullt familjehem.

Adoptionsmotivet hos adoptanten skall också kontrolleras. Upptäckta förmögenhetsöverföringar mellan adoptanten och barnets biologiska föräldrar samt eventuella otillbörliga profitsyften hos adoptionsförmedlingen orsakar ansökans avslag. Slutligen bedömer domstolen med hjälp av bevismaterial om den granskade adoptionen blir till barnets fördel, och beslutar i fallet med tydligt pekande på den tillämpade adoptionsformen. Utöver detta, kan adoptionsbeslutet innehålla ändringar rörande barnets namn eller födelseattest. Domstolsbeslutet skapar ett nytt rättsförhållande d.v.s. har en

⁵¹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 539.

⁵² OSN 1976 nr. 9 pos. 184.

⁵³ § 258 Stadgan om domstolarnas verksamhet.

⁵⁴ OSN 1992 nr. 10 pos. 179.

konstitutiv karaktär samt verkar ”erga omnes”. Det träder i kraft efter tre veckor. Man kan ej ändra eller upphäva adoptionsbeslutet enligt art 588 KPC.

3.4 Upphörande av adoptionsförhållande och dess verkan

I Sverige tillämpas endast den oåterkalleliga, starka adoptionen som ej kan upphävas.

I den polska lagstiftningen förekommer tre adoptionsformer. Bland dem kan man urskilja den oåterkalleliga ”adoptio plenissima”. De två övriga formerna d.v.s. ”adoptio plena” och ”adoptio minus plena” kan upphävas genom domstolsbeslut. Endast adoptionsparterna är behöriga att väcka talan om adoptionsupphörande. I likhet med adoptionsförutsättningar existerar i den polska adoptionsrätten förutsättningar, som fordras för upphörande av adoption. Enligt art 120 §1 KRO finns det en positiv förutsättning nämligen ”viktiga skäl” och en som är negativ d.v.s. det minderåriga ”barnets bästa”. Den förstnämnda förutsättningen utgör en generell klausul, vars tillämpning beror på rättspraxis. Begreppet ”viktiga skäl” kan preciseras och bedömas beroende på omständigheter i det enskilda fallet men KRO exemplifierar det inte. I doktrinen tycker man ganska enigt, att ”viktiga skäl” oftast innebär avsaknaden av familjeband mellan adoptanten och adoptivbarnet. Tadeusz Smyczynski⁵⁵ konstaterar att, en slutgiltig upplösning av familjebanden ibland även är tecken på en fientlig inställning som rättfärdigar adoptionsupphörande eftersom ett dött rättsförhållande ej uppfyller sitt primära syfte d.v.s. att säkerställa en bra, fungerande familj för barnet.

Undantagsvis beslutas adoptionsupphörande i mycket udda situationer⁵⁶, t.ex.

- när adoptionsparter vill gifta sig med varandra (som är förbjudet enligt art 115 KRO)
- hittills okända biologiska föräldrar har hittats (ONCP 1966 pos. 132)
- adoptanterna skiljer sig och i barnets intresse ligger att få adopteras av den nya maken
- slutligen när barnets biologiska föräldrar har den faktiska vårdnaden om barnet under en längre period av adoptionen, vilken söktes för förmögenhetsskull (OSN 1959 pos. 56)

Sista omständigheten förklaras närmare i följande beslut (OSNPG 1970 nr. 2 pos. 14), där Högsta Domstolen slog fast, att en total avsaknad av familjeband mellan adoptionsparterna samt barnets permanenta vistelse hos dess biologiska föräldrar utgör en viktig orsak för adoptionsupphörande eftersom denna situation strider mot adoptionens syfte. Däremot utslöt HD några typiska situationen som ”viktiga skäl” för adoptionsupphörande, t.ex. upptäckt utvecklingsstörning eller en psykisk sjukdom hos det adopterade barnet (OSNCP 1976 pos. 266) eller uppfostringsproblem (OSN 1976 pos. 184). Det måste understrykas att tidpunkten för bedömningen av ”viktiga skäl” är ansökans avlämnande. Det innebär för det första, att beslutet grundas på den aktuella, faktiska situationen. För det andra, när adoptivbarnet blir myndigt innan ansökan, då tillämpas exklusivt förutsättningen om ”viktiga skäl” eftersom ”minderåriga barnets bästa” inte är relevant enligt art 125 § 1 mening 2 KRO. När ansökan om adoptionsupphörande gäller det minderåriga barnet skall domstolen bedöma, förutom ”viktiga skäl”, också barnets situation efter det eventuella upphörandet samt frågan om framtida vårdnadshavare. Det är viktigt att tillägga att domstolen är förpliktad att undersöka vem som har skulden för den misslyckade adoptionen. Den skyldige parten kan ej ansöka om hävning enligt den

⁵⁵ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten ”Analys och lagtolkning” s 368

⁵⁶ Halina Ciepla, Familje- och vårdnads-kodex med kommentaren , s 751

romerska regeln ”nemo turpitudinem suam allegans” och ta fördel av sitt dåliga beteende. Detta berör speciellt adoptanten som vill undvika att betala barnets underhåll, men kan också tillämpas gentemot det myndiga adoptivbarnet. Emellertid skall skulden hos det underåriga barnet bedömas mycket försiktigt med hänsyn till barnets ålder och mognad. Enligt art 12 med 426 i Civilkodexen (KC) måste barnet fyllt minst 13 år för att diskutera delaktighet i skuldfrågan. Adoptionsupphörande på grund av det minderåriga barnets beteende kan beslutas endast i drastiska fall⁵⁷ och när adoptanten är helt oskyldig.

Det förekommer att domstolen beslutar om adoptionsupphörande på grund av objektiva omständigheter i t.ex. påfallande skillnader mellan parternas karaktär och personligheter. I sådana situationer kan varje part ansöka om adoptionshävning. Naturligtvis måste förutsättningarna från art 125§ 1 KRO vara uppfyllda. I fall, där båda parter är eniga i strävan att avsluta adoptionsförhållandet eller när den oskyldiga parten samtycker⁵⁸, kan domstolen besluta om adoptionsupphörande eftersom parternas vilja indikerar att deras förhållande är misslyckat. Samtycket måste dock vara kategoriskt utan någon tvekan. Vid gemensam adoption kan bara en av adoptanterna ansöka om adoptionshävning för sin del. Detta alternativ förklaras med att det i den polska adoptionsrätten skapas två rättsförhållanden (mellan varje adoptant och adoptivbarnet) och därför kan de också avslutas separat.

Förutom möjligheten att upphäva adoptionen på rättslig väg, kan adoptionen upphöra vid särskilda omständigheter t.ex. när adoptanten adopterar sitt eget barn, barnet vilket han erkände som sitt, barnet som redan är adopterat. I sådana fall måste domstolen konstatera att adoptionen ej existerar (”adoptio non existens”). Adoptionen upphör ”ex lege”, när adoptanten erkänner moderskapet/faderskapet efter adoptionsbeslutet (fungerar endast vid ”adoptio plena” eller ”adoptio minus plena”). Det tolkas som att den svagare rättsrelationen d.v.s. adoption måste lämna plats till den starkare, alltså det biologiska familjebandet. Adoptionsupphörande beslutas bakom lykta dörrar under domstolsförhandling. Beslutet är konstitutivt med verkan ”erga omnes” från dess ikraftträdande enligt art 435 § 1 med 458 § 1 KPC. Adoptionsförhållandet avslutas och dess verkan upphör ex nunc. Det innebär att alla rättigheter och förpliktelser som har uppstått genom adoption inte längre existerar. Om ett upphävande beslutades efter adoptantens död konstateras att adoptionen upphörde vid tidpunkten för hans/hennes död (art 126 § 1 KRO). Adoptantens föräldrabefogenheter upphävs och barnets biologiska föräldrar får retroaktivt vårdnaden om barnet. I fall, där de inte kan uppfostra barnet måste domstolen förordna barnets vårdnadshavare. Trots adoptionsupphörande kan adoptivbarnet behålla adoptantens efternamn eller återkomma till sitt tidigare använda förnamn eller efternamn (art 126 § 2 KRO). Båda parter kan ansöka om efternamnsbytet men adoptivbarnet är uteslutande behörigt att ansöka om förnamnsbyte. Det krävs dock viktiga skäl t.ex. extremt dålig behandling av barnet, ett kvalificerat brott begånget av endera parten för en positiv behandling av denna ansökan i domstolen. Beslutet om adoptionsupphävande kan helt eller delvis behålla eller modifiera underhållsskyldigheten gällande under adoptionen enligt art 125 § 1 mening 3 KRO. Denna regeln syftar till att skydda den svagare parten i adoptionsförhållandet. Adoptionsupphörande påverkar också arvsrätten eftersom den gamla arvsordningen som gällde innan adoptionen återkommer. Arvsrätten på grund av testamente förändras inte. Slutligen vill jag nämna att en åklagare också är behörig att väcka talan eller medverka i fallet beträffande adoptionsupphörande – enligt art 127 KRO. På det sättet realiserar åklagaren sin egen rätt att trygga statens intresse. Svarande i målet är båda adoptionsparter (art 454 § 4 KPC).

⁵⁷ HD:s riktlinjer, 09.06.1976 om bättre skydd för familjen.

⁵⁸ HD:s beslut från 20.09.1970, OSPIKA 1970 pos. 25.

4 Internationella adoptioner

4.1 Polen som ett givarland av barn för utländska adoptioner

Internationella adoptioner var relativt länge mycket sällsynta i Polen. De utgjorde bara 2%⁵⁹ av alla adoptioner under perioden 1945-1983. Adoptanter var vanligen barnets avlägsna släktingar eller av polskt ursprung. Både inhemska och internationella adoptioner behandlades enligt samma rättsregler. Från ungefär år 1983 började antalet utländska adoptionsmål ökas mycket kraftigt. Samtidigt noterades att sådana adoptioner inte alltid beslutades för "barnets bästa". Bristen på relevanta rättsregler ledde till olika former av missbruk, särskilt vid den privata adoptionsförmedlingen. Dessutom trängde de utländska adoptanterna bort de inhemska sökande och tiden för inhemska adoptioner blev allt längre. Allt detta bidrog till ändringen av Familje- och Vårdnadskodexen (KRO). Då infördes "internationell adoption" som ett nytt rättsinstitut i den polska adoptionsrätten. Lagstiftaren introducerade kompletterande adoptionsförutsättningar och procedurregler som måste vara uppfyllda för att besluta om internationella adoptioner.

4.1.1 Formella förutsättningar för medgivande av internationella adoptioner

Adoptionsparter i internationella adoptioner måste först och främst uppfylla alla de formella adoptionsförutsättningarna som krävs för att fullborda inhemska adoptioner. Vidare introducerade lagstiftaren i art 114² § 1 KRO (år 1995) ett kompletterande villkor som exklusivt gäller internationella adoptioner. Det krävs nämligen att sådan adoption är det enda sättet att säkerställa en lämplig familjemiljö för barnet. Denna rättsregel indikerar att internationella adoptioner är subsidiära gentemot inhemska adoptioner, vilka har företräde i den polska familjerätten. Art 114² § 1 KRO skall tillämpas endast i fall, när adoptivbarnet skall byta sin hemvist samt skall bo permanent utomlands och därför är det viktigt att utreda vad begreppet barnets permanenta hemvist och dennes ändring innebär. Enligt den polska civilrätten (art 25 samt 27 KC) är barnets permanenta hemvist fastställd och liktydig med hemvisten av dess vårdnadshavare. Familjedomstolen skall bestämma barnets hemvist i fall, där dess biologiska föräldrar har begränsad vårdnad eller är fräntagna vårdnaden om barnet, samt då barnet vistas hos fosterfamiljen eller i barnhemmet. Frågan om barnets hemvistelse blev även ämnet för HD:s beslut.⁶⁰ I fallet gav domstolen den temporära vårdnaden om barnet till personen som bodde permanent i Holland. Den provisoriska karaktären av vårdnaden trots dennes långa tidsperiod gjorde att barnets hemvist i juridisk mening förblev i Polen. Vid den framtida adoptionen av barnets aktuella vårdnadshavare skall regler om internationella adoptioner gälla.

Motsatsvis i fall, där den utländska vårdnaden är permanent skall reglerna om internationella adoptioner d.v.s. art 114² § 1 KRO ej tillämpas. Barnets permanenta hemort bestämmer alltså om adoptionen betraktas som inhemsk respektive internationell. I sistnämnda fall ställs ytterligare ett villkor, nämligen att den internationella adoptionen är den enda utvägen för att trygga den relevanta ersättningsfamiljemiljön för barnet. Lagstiftaren gav här uttryck för subsidiaritetsprincipen som nästan bokstavligen genomfördes via Barnkonventionen (art 20 st. 3 samt art 21 st. b) direkt till den polska adoptionsrätten. Barnkonventionen förpliktigar nämligen fördragsslutande stater att först försöka hitta ersättningsfamiljen i barnets hemland, för att säkerställa barnets uppfostran

⁵⁹ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 547.

⁶⁰ OSNCP 1992 pos. 58.

med beaktande av dess etniska, religiösa, kulturella och språkiga identitet. Däremot innehåller Haagkonventionen i detta avseende det mycket mindre specificerade direktivet som fordrar att barnets hemland är förpliktigt att först utreda det adekvata vårdnadsalternativet och eventuellt senare om den internationella adoptionen blir till barnets bästa.

Milstolpen för framtida rättspraxis beträffande internationella adoptioner är HD:s beslut⁶¹ som har dragit upp riktlinjer för tillämpningen av subsidiaritetsprincipen i domstolarnas verksamhet. Först och främst konstaterade Högsta Domstolen att subsidiaritetsprincipen inte skall tillämpas mekaniskt utan skall alltid individuellt beakta ”barnets bästa” i varje adoptionsmål. Vissa i beslutet exemplifierade situationer kan undantagsvis ge förtur för internationella adoptioner. Generellt gäller det självklart att prioritera uppfostran i ersättningsfamiljer utomlands, framför vårdnaden som utövas av sociala institutioner t.ex. i barnhem i Polen. Dessutom kan den inhemska adoptionen åsidosättas av den internationella på grund av barnets familjesituation samt dess känslomässiga band när barnets släktingar boende utomlands vill adoptera barnet.

En annan situation är när adoptanter tidigare adopterade barnets syskon eller barnet vistades hos adoptanter under en längre period och då känslomässiga band mellan dem utvecklats. Undantagen är uttömmande och samtidigt begränsar de handlingsfriheten för barnets biologiska föräldrar att genom sitt samtycke manipulera med urval av adoptanter. Högsta Domstolen ansåg nämligen att barnets biologiska föräldrar inte kan inskränka sitt samtycke till den internationella adoptionen om det saknas förutsättningar för sådant beslut. Vidare fastslog Högsta Domstolen regeln att den internationella adoptionen endast kan beslutas när det är omöjligt att säkerställa likvärdiga levnadsvillkor för barnet i Polen. Doktrinen förklarar närmare⁶² att det ej rör sig om jämförelse hur förmögna utländska respektive inhemska adoptanter är. Beslutet hänför sig snarare till barn med speciella behov (t.ex. en kostsam medicinsk behandling) som kan uppfyllas bättre utomlands. Slutligen anvisade HD procedurregler vilka syftar till att tjäna Barnkonventionens anda. Dessa undantag från subsidiaritetsprincipen fastställda av Högsta Domstolen, avspeglas av art 114² § 2 KRO, vilken stadgar att barnets släktingar bosätta utomlands som vill adoptera barnet eller adoptanter som tidigare har adopterat barnets syskon har företräde framför de inhemska adoptanterna. Lagstiftaren bestämmer ej räckvidden av släktskapet, vilket varar enligt art 26 KRO trots äktenskapsupphörande. Det innebär att även avlägsna släktingar omfattas av regeln.

Det andra undantaget strävar efter syskonens förening d.v.s. att biologiska hel- eller halvsyskon uppfostras tillsammans av samma familj. Naturligtvis måste det beaktas om sådan adoption blir till ”barnets bästa”. Domstolen skall undersöka och jämföra barnets känslomässiga band med dåvarande omgivning respektive utomlandsadopterade syskon. Syskonförening kan ej utgöra ett medel för att kringgå subsidiaritetsprincipen. Tadeusz Smyczynski⁶³ ger ett exempel på förfrågan om biologiskt syskon av utomlands bosatta adoptanter som redan hade adopterat barnets äldre bror/syster och ville adoptera igen.

En annan händelse blev ämnet för HD:s prövning.⁶⁴ Det rörde sig om en utlänning som erkände faderskapet av ett polskt barn i syfte att underlätta barnets adoption av hans hustru enligt 114² § 2 KRO. Åklagare yrkade ogiltigförklarande av det falska erkännandet. Högsta Domstolen biföll yrkandet eftersom det ej motstrider individens rätt till privat- och familjeliv. (art 8 Romkonventionen om mänskliga rättigheter.) Det skall understrykas att

⁶¹ HD:s beslut från 12.06.1992, III CZP 4892 OSN 1992 nr. 10 pos. 170.

⁶² Elzbieta Holewinska-Lapinska Rättspraxis i internationella adoptioner, s 129.

⁶³ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 565.

⁶⁴ § 2 CKN 321/99 OSN 2000 nr. 3 pos. 49.

adoptioner som ej uppfyller kraven i 114² § 2 KRO skall betraktas som inhemska adoptioner.

I varje enskilt adoptionsmål måste det konstateras att den internationella adoptionen är den sista utvägen för barnet att uppfostras i hemmiljö enligt 114² § 1 KRO. Förutom denna anvisning innehåller KRO ej några regler i detta avseende. HD:s riktlinjer från 1992 pekar på att domstolarna måste utreda samt bekräfta detta under adoptionsförfarandet. Den allmänna instruktionen kompletterades senare av administrativa förordningar som rör adoptionscentrum och domstolarnas verksamhet. De är utformade enligt Barn- och Haagkonventionens föreskrifter. Alla berörda organ och myndigheter måste följa subsidiaritetsprincipen i alla etapper av adoptionsproceduren.

4.1.2 Adoptionsproceduren i internationella adoptioner

Adoptionsförfarande som rör internationella adoptioner regleras av Haagkonventionen och verkställande administrativa förordningar i fördragsslutande stater. Art 6 i Haagkonventionen stadgar att varje stat måste tillsätta den centrala myndigheten som tillsynsorgan för internationella adoptioner. I Polen har det Sociala Departementet denna uppgift att samarbeta med centrala organ i andra länder och samordna verksamheten mellan behöriga myndigheter i Polen, samt att övervaka enskilda adoptionsärenden i hela landet.⁶⁵ Dessutom har det Sociala Departementet befogenheten att auktorisera och bevaka sammanslutningar som bedriver adoptionsverksamhet med internationell anknytning. Det finns tre organ i Warszawa som auktoriserades⁶⁶ för förmedling av utländska adoptioner i hela landet, nämligen: Statlig Adoptionscentrum, Riksadoptionscentrum och Katolskt Adoptionscentrum.

Statlig Adoptionscentrum förvaltar dessutom det Centrala Adoptionsregistret och kvalificerar barnet för adoptionen utomlands.⁶⁷ Myndigheten skall utfärda ett särskilt intyg som bekräftar oförmågan att för barnet etablera den relevanta ersättningsvårdsnaden i landet. Sedan skall barnets uppgifter överföras till ett av ovannämnda adoptionscentrum, vilket i sin tur skickar dem vidare till utländska adoptionsorganisationer, auktoriserade i sina hemländer. Art 11 i Haagkonventionen kräver att deras verksamheter skall begränsas till förmedlingen av internationella adoptioner på ett professionellt sätt, utan vinstsyfte men med beaktande av "barnets bästa".

De utländska adoptionsorganisationerna vilka fick informationen om barnet som kan adopteras, försöker hitta en lämplig adoptivfamilj som optimalt skulle passa till barnets behov. Art 9 i Haagkonventionen förpliktigar både den polska och den utländska adoptionssammanslutningen till nära samarbete i det enskilda adoptionsärendet för att trygga "barnets bästa". Samarbetet kan bestå av utväxlingen av all tillgänglig information om såväl barnet som adoptanterna för att göra det bästa urvalet av adoptionsparter. Därefter sker det primära urvalet. De blivande adoptivföräldrarna sammanställer alla erforderliga handlingar som skickas via deras adoptionsorganisation till det polska adoptionscentrumet. Vidare måste den tilltänkta adoptionen bedömas av Adoptionsnämnden (bestående av en läkare och en jurist). Vid den positiva bedömningen sänds adoptionsprojektet till det Sociala Departementet för godkännande. Beslutet är grundat på rapporter från båda adoptionscentrum som handlägger adoptionen. Den ena rapporten rör adoptanternas kvalifikationer och den andra konstaterar barnets identitet, bakgrund, familjesituation samt särskilda behov med hänsyn till barnets etniska, religiösa och kulturella bakgrund. Efter godkännandet, förmedlas den första kontakten mellan de blivande adoptivföräldrarna och

⁶⁵ art 7,8,9 i Haagkonventionen.

⁶⁶ förordning av det Sociala Departementet från 17.09.2001, DzU nr. 106 pos. 156.

⁶⁷ § 8 st förordningen om adoptionscentrum från 16.02.2001, DzU nr. 14 pos. 132.

barnet. Vanligtvis träffas de i barnhemmet, där barnets vårdare presenterar barnet och dess utveckling. Sedan lämnar adoptanter adoptionsansökan till familjedomstolen i Polen som i regel skall tillämpa adoptantens rätt, men måste enligt art 22 § 1 och 2 i Internationella Privata Rätten beakta också polska rättsnormer angående adoptionsförutsättningar.

Under den första domstolshandlingen beslutas om den personliga kontaktperioden mellan barnet och adoptanterna. Enligt art 120¹ § 3 KRO utgör den en obligatorisk förutsättning för internationella adoptioner. Regeln gäller även när barnet hade kontakter med adoptanterna förut eller då barnet faktiskt vistas utomlands men har sin permanenta hemort i Polen. Kontaktperioden är strävan efter bästa urvalet av adoptionsparter, samt fungerar som en adoptionsprövotid. KRO bestämmer varken längden eller formen av denna prövotid utan lämnar det till domstolens bedömning. Emellertid stadgas i art 17 av Europakonventionen att den måste vara tillräckligt lång för att kunna förutse framtida relationer mellan barnet och adoptanterna. Vanligen äger kontaktperioden rum i barnets hemort men domstolen kan samtycka till en annan ort i Polen. Tadeusz Smczynski⁶⁸ konstaterar att bästa formen för provtiden är den direkta vårdnaden om barnet eller långa vistelser som åtminstone kräver flera försök att kommunicera med barnet. Det är särskilt betydelsefullt med hänsyn till språkhinder och olika typer av hälso- och utvecklingsproblem hos barnet. Kontaktperioden kan upplysa adoptanter om vad som förväntas av dem i framtiden. Domstolen beslutar om kontaktperioden beroende på omständigheter i det enskilda fallet med beaktande av barnets individuella drag och behov, samt adoptanternas möjligheter att vistas i Polen. Enligt art 120¹ § 4 KRO skall domstolen övervaka kontaktperioden genom regelbundna och utförliga rapporter. I sitt tillsynsutförande kan domstolen få hjälp av adoptionscentrum som handlägger adoptionsärendet. I doktrinen dominerar åsikten⁶⁹ att detta organ har bättre insikt i alla omständigheter och känner bättre till barnets behov än domare som endast har sporadiska kontakter med barnet och adoptivföräldrarna. Med hänsyn till dessa skäl bör domstolen förpliktigas att inhämta yttrande om kontaktperioden från adoptionscentrum. Det är särskilt viktigt vid internationella adoptioner med dess långgående påföljder. Kontaktperioden avslutas med den andra domstolsförhandlingen som huvudsakligen leder till adoptionsbeslut. Domstolen förhör adoptanter och undersöker bevismaterialet.

Familjedomstolen är också förpliktigad att bekräfta att adoptionsbeslutet motsvarar kraven som är uppställda i art 4 och 5 i Haagkonventionen. Det rör sig framför allt om adoptionsförutsättningarna som måste uppfyllas både av ursprungsstaten d.v.s. Polen (art 4) och mottagarstaten (art 5). Domstolen utför denna formella kontroll under pågående domstolsförhandling genom granskningen av relevanta handlingar. Dessutom kan domstolen begära kompletterande yttranden från behöriga myndigheter. Först bör domstolen fastställa om barnet kan adopteras. Vidare skall styrkas att den internationella adoptionen är för "barnets bästa" samt den enda utvägen för barnets uppfostran i hemmiljö. För övrigt skall bekräftas att alla berörda personer, institutioner och myndigheter har lämnat sina samtycken frivilligt och i laglig form (skriftligt) efter rådgivning och information om adoptionens rättsliga verkan. Samtidigt skall bestyrkas att de blivande adoptionsföräldrarna är behöriga och lämpade för uppgiften samt har fått nödvändig rådgivning samt att barnet får ett uppehållstillstånd i sitt nya land. För övrigt krävs att domstolen utesluter en otillbörlig ekonomisk eller en annan vinst i samband med adoptionen enligt art 32 i Haagkonventionen. Det gäller både personen som gav sina samtycken och alla som har medverkat vid förberedande av adoptionen. Det märks att ovanstående villkor liknar adoptionsförutsättningarna i art 114, 114¹, 114² KRO. Efteråt bedöms rapporter beträffande kontaktperioden mellan barnet och adoptanterna.

⁶⁸ Tadeusz Smczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 565.

⁶⁹ Janusz Gajda, Familje- och vårdnadsrätten, En kommentar, s 945.

Adoptionen beslutas vanligen i formen av ”adoptio plena”. I sitt beslut ålägger domstolen behöriga myndigheter att utfärda det nya födelseattestet för adoptivbarnet samt att upprätta och skicka den uppföljande rapporten om barnet från utlandet inom en viss tid. Adoptionsbeslutet träder i kraft efter 3 veckor. Då utfärdas det nya födelseattestet och adoptivbarnet kan hämtas av sin nya familj.

I somliga länder, t.ex. Italien betraktas ett utländskt adoptionsbeslut som ett provisoriskt beslut vilket endast reglerar den preadoptiva vårdsnaden om barn under 1 år. I fall, där denna period har förlöpt positivt beslutar en italiensk domstol om adoption eller annars betraktas barnet enligt den italienska lagen som övergiven minderårig och lämnas tillbaka till Polen eller adopteras av andra personer i Italien. För att förstärka barnets skydd i sådana adoptioner begär den polska domstolen att erhålla det slutgiltiga adoptionsbeslutet från Italien. Det måste understrykas att den italienska proceduren är undantagen från Haagkonventionens principer att utländska adoptionsbeslut är automatiskt erkända i andra länder. Vårgrän att erkänna ett utländskt adoptionsbeslut är enligt art 24 i Haagkonventionen bara möjligt om det är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i mottagarlandet.

Ett annat problem förekommer vid adoptionen till Frankrike. Ett utländskt adoptivbarn får ett fullkomligt rättsligt skydd utslutande vid den oåterkalleliga adoptionen d.v.s. ”adoptio plenissima”. Justitiedepartementet har i sina direktiv⁷⁰ riktade till polska adoptionscentrum rekommenderat att begränsa adoptioner till Frankrike, till barn som kan adopteras på detta vis.

Slutligen vill jag beröra åklagarens medverkan i internationella adoptionsmål. Enligt art 7 KPC med art 13 § 2 KPC deltar åklagare i adoptionsmål om det är önskvärt för att skydda samhällsintresse och medborgarnas rätt. § 297 pkt 3 i förordningen om åklagarens verksamhet⁷¹ preciserar att åklagarens deltagande är speciellt önskvärt i utländska adoptionsmål. En åklagare skall dock göra en oberoende bedömning om sitt eventuella medverkande i varje enskilt fall. Elzbieta Holewinska-Lapinska⁷² i sin omfattande monografi framhåller att åklagare bör mer aktivt medverka vid internationella adoptioner. Det gäller särskilt granskningen av målet med avseende på tillämpningen av subsidiaritetsprincipen.

4.1.3 Statistik

Utländska adoptioner var sällsynta före 1990-talet. Trots detta gjordes två undersökningar i ämnet av Justitiedepartementet.

Tidsperioden 1/1 1957 - 30/6 1958

Utredningen⁷³ berörde 149 adoptionsmål som omfattade 169 minderåriga och 4 vuxna. Majoriteten av adoptanter 88 % bodde i USA, 6 % bodde i Kanada samt återstående 6 % i olika europeiska länder. Adoptionen genomfördes främst inom familjen eftersom 66,5 % av adoptanter var barnets släktingar; utlandspolacker som hade täta språkliga och kulturella samband med Polen. Adoptivbarnets ålder varierade relativt mycket, nämligen 18,3 % av barnen var under 1 år, 51,4 % mellan 3-7 år samt 30 % äldre än 13 år. Alla adoptivbarn kom från fattiga flerbarnsfamiljer vilka var jordbrukare, dessutom utövade deras biologiska familjer vårdsnaden om dem före adoptionen. Endast 11 % av barnen var föräldralösa. Alla

⁷⁰ en föreskrift av Rättsliga Avdelningen i Justitiedepartementet (L dz p III 480/10/94).

⁷¹ DzU 1992 nr. 38 pos. 163.

⁷² Elzbieta Holewinska-Lapinska, Utländska adoptioner; rättspraxis i polska domstolar, s 262.

⁷³ Elzbieta Medrzycka, Katarzyna Olejniczak, Rättspraxis angående internationella adoptioner, BMS 1960 nr. 5-6, s 38-56.

dessa omständigheter indikerar att adoptionen i verkligheten var vägen till emigration särskilt för de äldre barnen.

Tidsperioden 1/1 1973 - 31/12 1974

Denna undersökning⁷⁴ berörde 97 adoptionsmål där domstolen hade beslutat om 86 adoptioner. Utlandspolacker från USA och Kanada utgjorde fortfarande majoriteten (60,7 %) av alla adoptanter. 12,3 % bodde i Sverige, 7,2 % i Frankrike, 6,1 % i Australien och Storbritannien samt 3 % i Tyskland. Nästan alla adoptanter (92,8 %) hade polskt ursprung och 33 % var barnets släktingar. Adoptivbarnen var emellertid betydligt yngre i jämförelse med den förra undersökningen. 40,6 % av barnen var under 7 år, 39,6 % mellan 3-7 år och 19,8 % äldre än 13 år. Analysen uppvisade många brister i bevisföringen. Domstolen begränsade nämligen bevismaterialet till förhöret av deltagare direkt berörda av adoptionsmålet, samt erhållande av deras formella samtycke till adoption. I 43 adoptionsmål förhördades ej adoptanterna. Strävan med snabbare behandling av utländska adoptioner i domstolar märks tydligt. 15 % av adoptionsmål avslutades inom 7 dagar och 20 % inom en månad. Domstolen begärde ej uppföljande rapporter från utlandet.

Tidsperioden 1/7 1992 - 30/6 1993

I den påföljande undersökningen⁷⁵ syns att antalet av internationella adoptioner har mångfaldigats (465 adoptionsmål rörande 594 barn). Tidigare trend att adoptera sina släktingar gav vika för adoptioner av främmande barn (94,4 %) på grund av den ofrivilliga barnlösheten hos adoptanter (i 82,3 %). Merparten av adoptanter bodde i olika europeiska länder (27,7 % i Frankrike, 20 % i Italien, 15 % i Sverige och 4,5 % i Tyskland). Antalet adoptioner till USA minskade till 15 %.

I denna tidsperioden undersöktes relativt utförligt adoptioner till Sverige.⁷⁶ Svenska adoptanter ansökte om adoptioner av 79 barn i 67 adoptionsmål. 37 adoptionsmål, d.v.s. 37,8 % av alla adoptioner rörde barn från Polen. Endast i 8 fall, d.v.s. 11,9 % adoptionsmål hade adoptanter polskt ursprung. Adoptanter ansökte främst (i 65 %) om adoptioner av yngre barn under 3 år. Adopterade barn under 7 år utgjorde 89,6 % av alla adoptioner. Hälsotillstånd hos adoptivbarn i 55,8 % var avvikande från genomsnittet. Det innebär att svenskar relativt oftare adopterade barn med sjukdomar eller utvecklingsstörningar än adoptanter från andra länder (där procentsatsen bara var 40 %).

Adoptioner förmedlas professionellt genom polska och svenska adoptionscentrum (i 28 %) eller speciella BVC (i 22,4 %). I 15 adoptionsmål (d.v.s. 22,4 %), vände sig adoptanter direkt till föreståndare av barnhem. Detta kan förklaras med att det rörde sig (i 14 fall) om adoption av andra barnet och adoptanten hade redan adopterat barn från samma barnhem. Preadoptivkontakten var ganska kort. I 24 mål (i 35,8%) var den mindre än 14 dagar och i 11 mål (d.v.s. i 16,4 %) varade den mellan 15-30 dagar. Samtidigt, i 62 mål (i 92,5 %) behöll adoptanter kontakt med barnet mellan första mötet till ansökans avlämnande. Åklagare deltog i 56 adoptionsmål (i 83,6 %). Domstolar undersökte i 26 mål (38,8 %) möjligheter att få barnet adopterat i Polen. 54 adoptionsmål (81,8 %) avslutades inom 1 månad. Adoptionsbeslut var redan erkänt av NIA i 97,2 %.

⁷⁴ Jan Ciszewski, Rättspraxis i internationella adoptioner, PWS nr. 1, s 80-107.

⁷⁵ Tadeusz Smyczynski, Familje- och vårdnadsrätten, s 577-578.

⁷⁶ Elzbieta Holewinska-Lapinska, Utländska adoptioner; rättspraxis i polska domstolar, s 396-405.

Denna utredning⁷⁷ omfattade 46 adoptionsmål som berörde 65 barn. Merparten av adoptanter bodde i Frankrike, Italien och Sverige (62 %), 11 % bodde i Tyskland och 8 % i Holland samt USA. Antalet adoptioner till Sverige växte snabbt från förra undersökningen (tredje plats bland mottagarländer). Analysen avsåg 7 svenska adoptionsmål rörande 10 barn. I 3 mål ansöktes om adoptioner av syskon. 12 % av svenska adoptanter hade polskt ursprung. Alla adoptivbarn var mellan 1-7 år; 40 % av barnen var mellan 1-3 år och 60 % mellan 3-7 år. 80 % av barnen som adopterades till Sverige vistades i olika sociala institutioner. 60 % av barnen var i sämre hälsotillstånd än genomsnittet eller utvecklingsstörda (inklusive mongolida tvillingar). Alla adoptioner förmedlades genom polskt adoptionscentrum. I 15 adoptionsmål (55 %) medverkade en svensk adoptionsorganisation; Barnen Framför Allt – Adoptioner. I 100 % analyserade fall tillämpades subsidiaritetsprincipen eftersom behöriga organ förgäves hade sökt adoptivfamiljer i Polen. Åklagare deltog i alla mål. Under 1996 avslutades 50 % av adoptionsmålen inom 1 månad, trots den obligatoriska preadoptiva kontaktperioden. Alla polska adoptionsbeslut som var erkända av NIA kontrollerades så att en lämplig adoptionsförmedling hade använts.

Forskare⁷⁸ som hade genomfört de två sista undersökningarna (åren 92-93 samt 95-96) kom till slutsatsen att, med utgångspunkten på ”barnets bästa” var adoptioner till Sverige de mest fördelaktiga i jämförelse med övriga analyserade länder. De flesta adoptioner under åren 92 -93 och alla under åren 95-96 var förmedlade genom behöriga, både svenska och polska adoptionsorganisationer. Detta garanterade såväl professionalism i adoptionsurvalet samt tillämpningen av subsidiaritetsprincipen. Adoptioner rörde i ca 60 % av fallen sjuka och utvecklingsstörda barn, vars hälsotillstånd blev hinder för inhemska adoptioner.

4.2 Sverige som ett mottagarland av utländska barn för adoptionssyfte

4.2.1 Adoptionsproceduren med tillhörande rättspraxis

Överväldigande antalet av internationella adoptioner placerar Sverige som ett av de största mottagarländerna av utländska adopterade barn. För närvarande existerar nästan inte nationella adoptioner i Sverige. Hela adoptionsproceduren är därför anpassad till kraven som är uppställda i Barn- och Haagkonventionen som rör internationella adoptioner. Dessutom deltar behöriga svenska myndigheter och organisationer i samarbete med motsvarande utländska organ i givarländerna för att prioritera samt trygga barnets intresse.

Personer som vill adoptera ett barn måste vända sig till det sociala kontoret i sin hemkommun. Först får de allmän information (antingen sammanställd av socialnämnd eller MIA:s skrifter) samt någon form av intresseanmälan för vidare kontakter. De blivande adoptivföräldrarna skall också genomgå en obligatorisk föräldrautbildning⁷⁹ som är anordnad av kommunerna. Vidare skall det lämnas in en ansökan om medgivande till adoption till socialnämnden.

Efter ansökningsregistrering görs en utredning som utgör ett underlag för socialnämndens beslut om medgivande samt informationskällan för företrädare av barnet i ett annat land. Hemutredningen är utformad enligt internationella normer. En medgivandeutredning skall bekräfta om sökande är lämpade att adoptera. 6 kapitel 12 §

⁷⁷ Elzbieta Holewinska-Lapinska, Utländska adoptioner; rättspraxis i polska domstolar, s 406-407.

⁷⁸ Elzbieta Holewinska-Lapinska, Utländska adoptioner; rättspraxis i polska domstolar, s 414.

⁷⁹ Lag 2004:770 om ändring i Socialtjänstlagen (2001:453).

Socialtjänstlagen (SoL) anger de särskilda krav som måste uppfyllas vid internationella adoptioner. Denna rättsregel återspeglar art 5 a i Haagkonventionen. Vidare i 6:12:2 st. SoL görs en uppräknning av omständigheter som skall beaktas vid lämplighetsprövningen. För det första fordras att sökande skall ha tillfredsställande kunskaper samt insikter om adoptivbarnet, dess behov och de skall vara informerade om adoptionens verkan. Därefter skall sökandes ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk utredas.

Regeringsrätten (RR) har i sin dom (RA 1995 ref 67) slagit fast att ett generellt medgivande till adoption inte bör ges till personer över 45 år. Riktlinjen skall vara att adoptanten kan vara högst 42 år vid ansökans avlämnande. Enligt propositionen (2003/04:131) skall dock alla omständigheter i fallet beaktas, och det är möjligt att ge adoptionsmedgivande för personer äldre än 42 år t.ex. när det är fråga om syskonadoptioner, adoptioner av släktingbarn eller då det finns åldersskillnad mellan adoptanterna samt att endast en av dem är äldre än 42 år. Dessutom betraktas sökandes ålder bara som en faktor i lämplighetsbedömningen, men andra egenskaper kan spela viktigare roll i enskilda fall. I ett beslut⁸⁰ bestämde Kammarrätten (KR) att en 48-årig ensamstående kvinna är lämpad att adoptera ett litet barn under 2 år.

Vidare skall hemutredningen omfatta både fysiskt och psykiskt hälsotillstånd hos de blivande adoptivföräldrarna. Sökande förpliktigas att lämna ett aktuellt läkarintyg (ej äldre än 1 år). Allvarliga kroniska sjukdomar eller omfattande funktionshinder kan utgöra hinder för adoption. Det krävs att ett särskilt utlåtande utfärdats gemensamt av specialisläkare och läkare i allmänmedicin. Det skall även innehålla en bedömning av sjukdomens prognos under 20 år, d.v.s. barnets uppväxttid. Vid ytterligare oklarheter i frågan kan socialnämnden begära ett yttrande från MIA.⁸¹ Utöver god hälsa bör sökanden ha sådana personliga egenskaper så att de kan tillgodose barnets speciella behov samt ha ett bra fungerande nätverk. Det sista bekräftas genom referensbrev från släkt och vänner som styrker sökandes förmåga att bli adoptivföräldrar. Referenter är mycket betydelsefulla, särskilt vid ensamadoptioner där de kan ge stöd till familjen i vissa situationer, samt fungera praktiskt eller juridiskt som en ställföreträdande förälder under adoptantens sjukdom eller vid hans/hennes dödsfall. För övrigt måste adoptionsmotiven samt förväntningarna på barnet tas upp i utredningen. Det avslutas med utfärdandet av medgivande till adoption.

Vid syskonadoption behövs ett medgivande för varje barn som sökande vill adoptera. MIA rekommenderar dock att det bör gå minst 2 år mellan varje barns ankomst till familjen. De som tidigare har adopterat ett utländskt barn får beviljas medgivande utan att ha deltagit i den obligatoriska föräldrautbildningen (6:12:3 st. SoL). Utredaren i adoptionsärendet bestämmer i denna fråga. Medgivandet gäller inom 2 år från dess avlämnande – enligt 6:12:4 st. SoL – för adoptionen av ett barn i viss ålder som endast skall förmedlas genom en svensk auktoriserad adoptionsorganisation. Beslutet om medgivande kan överklagas till länsrätten.

Enligt 6:13 SoL skall sökande anmäla sina förändrade förhållanden t.ex. en graviditet eller arbetslöshet under medgivandets giltighetsperiod. Medgivandet kan återkallas om förutsättningarna för det ej längre finns. Det kan även ske när barnet tagits emot av de sökande om den fortsatta vistelsen ej är förenlig med ”barnets bästa”. Regeln återspeglar nästan art 21 i Haagkonventionen, vilken kräver likadana åtgärder i sådana situationer. En återkallelse avbryter adoptionsförfarandet. Beslutet om den kan överklagas till länsrätten.

När adoptivföräldrarna har fått beslut om medgivandet från socialnämnden fortsätter adoptionsärendet hos den av sökande valda adoptionsorganisationen. Enligt 3 § och 4 § Lagen om internationell adoptionsförmedling (LIF) måste de som vill adoptera barn från utlandet anlita en adoptionsorganisation som är auktoriserad samt övervakad av MIA. 6 §

⁸⁰ KR 974 – 2002, KR 2737 – 2002.

⁸¹ Betänkande, Adoption till vilket pris (SOU 2003:49) s 234.

LIF i samspelet med art 11 i Haagkonventionen reglerar att sådana sammanslutningar huvudsakligen skall bedriva adoptionsförmedling utan vinstsyfte, samt på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt med beaktanden av ”barnets bästa”.

Auktorisation skall ges i två led.⁸² Först undersöks organisationens verksamhetsinriktning och bemanning för att få godkännande för förmedling av internationella adoptioner i Sverige under 5 år (6 och 7 § LIF). Andra ledet omfattar verksamheten utomlands och det skall prövas om det är lämpligt att inleda eller fortsätta samarbete i varje enskilt land. Auktorisationen ges för högst 2 år. Den auktoriserade adoptionsorganisationen är enligt 8 § LIF skyldig att förmedla utländska adoptioner åt sökande som fick medgivande från socialnämnden. I fall där sammanslutningen vägrar tillhandahålla adoptionen kan sökande överklaga till dess tillsynsorgan d.v.s. MIA, enligt 12 § LIF.

Sökande kan välja barnets ursprungsland och därefter kommer deras hemutredning och medgivande att överlämnas till den auktoriserade adoptionsorganisationen i detta land. Vidare skall barnets företrädare välja med ledning av avsända adoptionshandlingar den optimala adoptivfamiljen utifrån ”barnets bästa”. Alltså är utgångspunkten för adoptionsurvalet barnets behov i varje enskild adoption. Naturligtvis måste sökande ta ställning till om de vill adoptera det utsedda barnet eller inte, men deras förväntningar får vika för barnets behov.

I vissa ursprungsländer betraktas internationella adoptioner subsidiärt, vilket innebär att adoptivbarnet kan bli något äldre, ha någon sjukdom eller utvecklingsstörning. Dessa barn kunde inte placeras i sina hemländer och deras nya, utländska adoptivfamiljer måste klara barnets särskilda behov.

Sökande som accepterar det utvalda barnet anmäler detta till socialnämnden, vilket inom 14 dagar ger sitt samtycke för fortsättningen av adoptionsförfarandet enligt 6:14 SoL. Om det inte framkommit några lagliga hinder i den tilltänkta adoptionen reser de blivande adoptivföräldrarna till barnets hemland för att genomgå proceduren som krävs av gällande lagstiftning där, och slutligen hämta barnet. Barnet måste ha uppehållstillstånd klart före inresan till Sverige.

Adoptioner som beslutas i ett annat land enligt Haagkonventionens regler gäller automatiskt i Sverige. En behörig myndighet måste dock utfärda intyg om detta enligt art 23 i Haagkonventionen.

Barn som ej fyllt 12 år och som adopteras av svenska medborgare blir vid adoptionsbeslutet svensk medborgare. Det gäller adoptioner som genomförs enligt Haagkonventionens regler, utländska adoptioner godkända av MIA eller adoptioner beslutade av svensk domstol.⁸³

Generellt skall internationella adoptioner förmedlas av auktoriserade adoptionsorganisationer (3 § LIF). Undantagsvis finns det möjligheter att genomföra enskild adoption utan en förmedling. Enligt 4 § i Lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption (LIA) kan detta ske, om adoptionen omfattar släktings barn eller om det finns andra särskilda skäl för att tillåta sådan adoption t.ex. om adoptanter kommer från landet i fråga eller då de har en speciell anknytning till landet.

Adoptanter måste genomgå hemutredning och få socialnämndens medgivande precis som vid alla andra adoptioner. Därefter skall MIA pröva om förmedlings sättet är tillförlitligt samt om det existerar sådana skäl som är nämnda i 4 § LIF. Vid den positiva bedömningen skall adoptionen godkännas av MIA. MIA:s beslut kan överklagas till

⁸² Betänkande, Adoption till vilket pris, SOU 2003:49, s 162.

⁸³ 3 § Lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap.

länsrätten. Myndighet för internationella adoptionsfrågor (MIA)⁸⁴ fungerar som en central myndighet för internationella adoptioner enligt art 6 i Haagkonventionen, respektive art 2 (Lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen). MIA deltar också direkt i enskilda adoptionsförfaranden genom att lämna yttrande till socialnämnden, domstolar, att godkänna enskilda adoptioner och utländska adoptionsbeslut samt att utfärda intyg av svenska adoptionsbeslut.⁸⁵ Dessutom har MIA mer allmänna uppgifter både i Sverige och utomlands, nämligen att leda samarbete mellan myndigheter och organisationer som arbetar med internationella adoptioner, samt utövar tillsyn över dem med auktorisationsbefogenhet. För övrigt bedriver MIA informationsverksamhet, lämnar upplysningar och samordnar relevant utbildning för socialnämndens personal. MIA samarbetar med centrala myndigheter i andra länder, följer den internationella utvecklingen och olika länders policy samt deras lagstiftning rörande internationella adoptioner.⁸⁶

Adoptionsförfarandet fullföljs med ett adoptionsbeslut i tingsrätten i Sverige i fall, där ett utländskt beslut inte har samma rättsverkningar som i Sverige (i t.ex. Kina, Thailand eller Vietnamn kan det hävas). Om något beslut ej har fattats i barnets ursprungsland så måste förfarandet fullföljas i Sverige.

§ 1 i LIA stadgar att ansökan om adoption får prövas av svensk domstol om adoptanten är svensk medborgare eller om de har sin hemvist i Sverige. Tingsrätten i adoptantens hemkommun är den behöriga domstolen. I fall, där adoptanten är utländsk medborgare med hemvist utomlands skall adoptionsansökan prövas undantagsvis om adoptivbarnet är svensk medborgare eller har sin hemvist i Sverige.⁸⁷ Den svenska domstolen skall pröva adoptionsansökan enligt svensk lag enligt 2 § i LIA. Vid adoptionen av det minderåriga barnet (under 18 år) skall särskilt beaktas om det på grund av någon av adoptionsparternas anknytning med främmande stat skulle orsaka avsevärd olägenhet för barnet att adoptionsbeslutet ej gäller i detta land. Enligt Gösta Wallin⁸⁸ skall 2 § sista stycket i LIA tillämpas endast i situationer där adoptanten är utländsk medborgare med hemvist i Sverige som ämnar återvända med barnet till sitt hemland. I sådana fall bör adoption endast ske om den blir gällande i det landet eller om det finns särskilda skäl att adoptionen blir till barnets fördel. Dessutom skall domstolen beakta adoptionens rättsverkan i adoptantens hemland. Högsta Domstolen har i sina beslut⁸⁹ fastslagit att adoptionens ogiltighet i en stat, där både en av adoptanterna och barnet var medborgare ej utgör hinder mot adoptionen när adoptanterna ämnar stanna och uppfostra barnet i Sverige. Med andra ord skall det särskilt undersökas adoptionsparternas anknytning till deras hemland.

I adoptionsansökan anger adoptanterna sina skäl för adoptionen, samt bifogar olika handlingar till ansökan nämligen hemortsbevis för adoptanterna, personbevis för både adoptanterna och adoptivbarnet, handlingar som innehåller samtycke från berörda personer till adoption samt en beskrivning av adoptionsproceduren i barnets hemland från adoptionsorganisationen. Dessutom måste i vissa fall adoptanterna bifoga ett utländskt adoptionsbeslut respektive MIA:s beslut att adoptionsförfarandet är godtagbart.⁹⁰

Tingsrätten är förpliktigad att kontrollera att adoptanten är svensk medborgare eller utländsk medborgare med hemvist i Sverige. För övrigt skall domstolen kontrollera om alla adoptionsförutsättningar i kap. 4 FB och LIA samt i vissa fall Haagkonventionens bestämmelser, är uppfyllda. Vidare måste rätten göra en lämplighetsprövning enligt vissa

⁸⁴ Lag om ändring i lagen 1997:191 med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner – SFS 2004:768.

⁸⁵ art 23 i Haagkonventionen.

⁸⁶ art 2 och 3 i förordningen (2004:1145) med instruktion för MIA.

⁸⁷ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del II Avd 1, 11:5.

⁸⁸ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del II Avd 1, 11:6.

⁸⁹ NJA 1985 s 651, NJA 1991 s 21.

⁹⁰ Ebba Sverne Arvill, Adoption, s 68-69.

riktlinjer som anges i 4:6:1 st. FB. Det skall nämligen bekräftas att adoptionen är till fördel för barnet⁹¹ samt att sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det, eller att det annars finns personliga förhållanden mellan adoptanten och barnet (4:6:1 st. FB). Denna lämplighetsprövning är särskilt viktig vid adoptionen av det minderåriga barn där det eftersträvas ett föräldraförhållande. Därmed är det viktigt med en lämplig åldersskillnad mellan adoptanterna och barnet. Domstolen utreder också om barnet får goda levnadsvillkor och en god uppfostran, samt tar hänsyn till barnets förhållande till dess biologiska föräldrar. Utredningen stödjer sig huvudsakligen på socialnämndens yttrande (4:10 FB) som belyser alla omständigheter i fallet inklusive adoptionens påverkan på adoptantens familj, särskilt hans/hennes biologiska barn.

Den svenska lagstiftningen tillåter adoptioner av vuxna, som dock enligt Wallin⁹² bör förekomma undantagsvis. Även i dessa fall syftar adoptionen till att befästa ett personligt förhållande som liknar föräldra-barnrelationen. Detta underströks i domen (RU 1997:20), där domstolen tillät adoptionen av en 21-årig kvinna, på grund av hennes behov av stöd samt den speciella relationen som utvecklats mellan henne och adoptanterna.

Andra adoptionsmotiv, främst egendomsförhållanden, blev orsaken till att adoptionsansökan avlogs i många adoptionsmål. I NJA 1986 s 604 avlog HD adoptionsansökan i en situation, där en äldre, barnlös man ville adoptera en vuxen systerson. Det framgick av fallets omständigheter att adoptionssyftet var överförande av egendomen samt att de inte hade ömsesidiga nära relationer som skulle befästas ytterligare. Till likadana slutsatser kom HD i fallen NJA 1989 s 401 I och II. I båda fallen ansökte maken om tillstånd att adoptera den andra makens vuxna barn. Barnen var dock ej uppfostrade av sökanden och därför avlogs båda ansökningarna med motivation att det inte fanns adoptionsförutsättningar i fallen, d.v.s. ett nära personligt förhållande mellan sökande och barnen.

Vid internationella adoptioner kan det också finnas andra adoptionsmotiv, huvudsakligen för att kringgå den svenska invandringslagstiftningen och underlätta att få uppehålls- eller arbetstillstånd.

Högsta Domstolen har prövat flera adoptionsmål i invandrarförhållanden. I NJA 1989 s 67 hade en ensamstående man ansökt om adoption av en 23-årig man från Gambia. I sitt domslut ansåg HD att det måste ställas upp stränga krav för att ett personligt förhållande skall anses vara sådant att det utgör enligt 4:6:1 st FB särskild anledning till adoption eftersom det föreligger en stor risk för missbruk av adoptionsrättsinstitutet i sådana fall. Högsta Domstolen konstaterade vidare att det måste framgå av fallets faktiska omständigheter att det finns en anledning att skapa en föräldra-barnrelation. En allmän önskan att underlätta för någon att bo i Sverige i bättre och tryggare förhållanden än i sitt hemland godtas ej som adoptionskäl. I fallet ansåg HD dessa krav på personliga förhållanden uppfyllda.

I NJA 1981 s 194 behandlades en adoption av en hustru 22-åriga systerdotter från Sri Lanka. Högsta Domstolen gav sitt tillstånd för adoptionen eftersom det fanns ett personligt förhållande mellan adoptanterna och den adopterade kvinnan.

Hovrätten i fallet RH 1998:58 har avslagit adoptionsansökan enligt Högsta Domstolens riktlinjer. I fallet rörde det sig om adoptionen av en 10-årig flicka som levde med sina biologiska föräldrar i Bangladesh. Hennes moster och dennes make, vilka bodde i Sverige, ville adoptera barnet. Ansökan har lämnats utan bifall eftersom den ej uppfyllde lämplighetskraven.

⁹¹ art 3 i Barnkonventionen

⁹² Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del I Avd 4:16

Vid internationella adoptioner av vuxna personer kan det vara lämpligt att domstolen hämtar yttrande från arbetsmarknadsutbildningsmyndigheten enligt 4:10 st. 1 FB.⁹³ Enligt 2 § LIA är domstolen förpliktad att hämta yttrande från Migrationsverket (gäller personer från 12 år) samt i vissa adoptionsmål som rör barn yngre än 12 år.

I lämplighetsprövningen (4:6 p. 3 FB) beaktas också barnets inställning till adoptionsfrågan efter vad som är lämpligt med hänsyn till dess ålder och mognad. Detta krav motsvarar art 12 pkt 2 i Barnkonventionen där det stadgas att barnet skall höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör det. Det gäller också socialnämndens yttrande (4:10 FB), vilket måste belysa barnets vilja och åsikter. Detta sker vanligen i hemutredningen. Naturligtvis måste domstolen kontrollera att barnets samtycke till adoptionen (4:5 FB) verkligen uttrycker deras vilja samt att alla andra erforderliga samtycken (4:5a FB) inlämnas.

Vid styvadoptioner skall det utredas om den andra biologiska föräldern aktivt utövar eller kommer att utöva någon umgängesrätt med barnet (4:10 st. 3 FB). Frågan berördes tidigare mer utförligt i mitt arbete vid beskrivningen av föräldrars samtycke till adoption.

Vidare skall domstolen bekräfta att något vederlag för adoption ej har förekommit under hela adoptionsförfarandet (4:6 st. 2 samt 4:10 st. 1 FB). Förbudet omfattar också bidrag till barnets underhåll eftersom sådan underhållsskyldighet tillkommer endast adoptanten. Undantagsvis är det möjligt att engångsbeloppet deponeras hos socialnämnden. Sådana förbjudna avtal är utan verkan om ansökan bifalles (4:6 st. 3 FB).

Enligt Wallins tolkning⁹⁴ är förmögenhetsavtal mellan adoptanterna och barnets föräldrar giltiga och tillåtna om de har ingåtts efter adoptionen. Samma strävan efter adoptioner utan vinstsyfte har art 29 i Haagkonventionen som t.o.m. går ännu längre än 4:6 st 2 FB eftersom alla kontakter mellan adoptanter och barnets biologiska föräldrar är förbjudna särskilt innan avlämnande av samtycke till adoption samt vid prövningen av adoptantens lämplighet.

Art 32 i Haagkonventionen föreskriver att ingen får göra en otillbörlig, ekonomisk eller en annan vinst i samband med internationella adoptionsförmedlingsverksamhet. Det omfattar personer som medverkar på alla etapper av adoptionsärendet. Denna artikel motsvarar kraven uppställda av 6 § LIF.

Vid en konventionsadoption i Sverige måste domstolen tillämpa både Haagkonventionens regler och Föräldrabalkens bestämmelser samtidigt. Haagkonventionen är en s.k. "minimiskyddskonvention". Det innebär att Sverige måste beakta konventionens bestämmelser men om reglerna i 4 kap. FB ställer strängare krav så skall de tillämpas. I den motsatta situationen, när konventionen har strängare regler i någon fråga än 4 kap FB, tillämpas dennes bestämmelser i stället.⁹⁵ Domstolen måste kontrollera om de konventionsvillkor (om de är mer långgående än 4 kap FB) är uppfyllda i fallet. Det rör sig huvudsakligen om rådgivning samt information i art 4 och 5.

Dessutom skall domstolen undersöka adoptionshandlingar som sammanställs, enligt art 15 och 16 i Haagkonventionen, av de centrala myndigheterna i ursprungs- och mottagande stater. För övrigt skall domstolen godkänna bedömningen av samtycke av ovannämnda myndigheter att adoptionsförfarandet skall fortsätta (art 17 c). Dessa uppgifter tillhörande MIA, d.v.s. medgivande till adoption, hemutredningen, samtycke till fortsatta adoptionsförfarande samt åtgärder vid en misslyckad adoption (art 21 i Haagkonventionen) delegeras till socialnämnden.⁹⁶

⁹³ Karnov, 2004/05: svensk lagsamling med kommentarer. Band 1, s 412.

⁹⁴ Gösta Wallin. Föräldrabalken. En kommentar. Del I. 4:19.

⁹⁵ Åke Saldeen, Barn och föräldrar, s 140.

⁹⁶ art 3 i Lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen till skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

I förhållandet mellan Haagkonventionen och LIA gäller också minimiskyddsprincipen. Konventionsadoptioner erkänns automatiskt och art 3 i LIA tillämpas ej.⁹⁷ Däremot betraktas adoptionsverkningarnas fråga annorlunda. När 4 § i LIA ger bättre barnskydd i detta avseende än konventionens minimiregel (i art 26) får LIA företräde framför Haagkonventionen (d.v.s. LIA kompletterar konventionens regler).

Adoptioner i de nordiska länderna regleras i förordningen (1931:49) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap. Förordningen tillämpas när nordiska medborgare bosatta i Norden vill adoptera en nordisk medborgare enligt 11 §. Adoptionsansökan lämnas i adoptanternas hemland och prövas enligt domstolens lag. Vid adoption av barn under 18 år måste de sociala myndigheterna i barnets hemland yttra sig (12 §). Enligt 13 § är det möjligt att upphäva ”nordisk adoption” om landet där adoptanterna eller adoptivbarnet har hemvist tillåter det. Ett sådant beslut är även gällande i Sverige trots att svensk rätt förbjuder hävande av adoption. Förordningen har företräde framför Haagkonventionen.

Vid omvandling av utländska svaga adoptionsbeslut till den starka adoptionen skall den svenska domstolen exklusivt tillämpa art 27 i Haagkonventionen.⁹⁸ Proceduren är i hög grad densamma som vid vanlig adoption. Tingsrätten måste dock kontrollera om det finns erforderliga samtycken till den starka adoptionen. Dessutom måste det utländska adoptionsbeslutet bifogas, samt ett intyg som utfärdas av den utländska behöriga myndigheten. Tingsrättens adoptionsbeslut kan överklagas till hovrätten. Hovrättens beslut kan överklagas till Högsta Domstolen, där det krävs prövningstillstånd.

Erkännande av utländska adoptionsbeslut

Ett utländskt adoptionsbeslut i ett land som är anslutet till Haagkonventionen gäller automatiskt enligt art 23 i Haagkonventionen. En behörig myndighet i det andra landet är förpliktigad att utfärda intyg om adoptionen. En utländsk svag adoption kan den svenska domstolen omvandla till en stark adoption. Ett nordiskt adoptionsbeslut är också automatiskt gällande enligt art 22 i förordningen 1931:429.

Ett utländskt adoptionsbeslut i landet där adoptanterna är medborgare eller bosatta, godkänns i Sverige, men det krävs att adoptionsbeslutet är utfärdat av myndigheten i landet där adoptivföräldrarna är medborgare eller har sin hemvist. Dessutom måste detta beslut uppfylla adoptionens syfte d.v.s. att skapa eller befästa en föräldra-barnrelation enligt 3 § i LIA. I andra fall blir utländska adoptionsbeslut inte gällande automatiskt utan måste först godkännas av MIA (3 § sista st. i LIA). Godkännande är endast möjligt vid starka adoptionsbeslut och kan överklagas till regeringen. Svaga utländska adoptioner skall upprepas inför den svenska domstolen. Utländska adoptionsbeslut som rör en svensk medborgare eller någon som har sin hemvist i Sverige måste godkännas av MIA enligt 3 § 1 st. LIA.⁹⁹

Utländska adoptionsbeslut som strider mot den svenska rättsordningen är enligt 6 § LIA icke gällande. Gösta Wallin i sin kommentär¹⁰⁰ konstaterar att skenadoptioner som genomfördes för att kringgå invandrarlagstiftningen är helt oförenliga med adoptionssyftet i Föräldrabalken. Rättsverkningar av utländska adoptionsbeslut vilka är gällande i Sverige anges i 4 § LIA. Den stadgar att adoptivbarnet skall anses som adoptantens barn i

⁹⁷ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del II. Avd 1. 11:29.

⁹⁸ art 5 i lagen 1997:191 med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen till skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

⁹⁹ 1 § Förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

¹⁰⁰ Gösta Wallin, Föräldrabalken. En kommentar. Del II. Avd 1. 11:10.

äktenskap i frågan om vårdnad, förmyndarskap och underhåll enligt den främmande lagen, vilken är tillämplig i fallet.

I arvsrättsliga hänseendet innebär ett utländskt adoptionsbeslut att adoptivbarnet får ärva både sina adoptivföräldrar och sina biologiska föräldrar eller undantagsvis inte någon av dem enligt 4 § 2 st. LIA. Dess arvsrätt beror på den rättsordningen som är tillämplig i det enskilda fallet¹⁰¹ d.v.s. lagen i den avlidnes hemland. Om adoptivbarnet ej får ärva adoptanten så har barnet rätt till ett underhållsbidrag från adoptantens dödsbo enligt 4 § 3 st. LIA. När adoptionen beslutades i den svenska domstolen skall dock adoptivbarnet jämföras med adoptantens äktenskapliga biologiska barn (4 § 2 st. sista p. LIA). Detta innebär att adoptivbarnet förlorar arvsrätten efter sina biologiska släktingar och däremot ärver efter adoptanten samt dennes släktingar.

Adoptivföräldrar som har adopterat ett utländskt barn har rätt till det statliga bidraget på 40 000 kr. Enligt 1 § 2 st. i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn finns det några förutsättningar som skall uppfyllas för att erhålla bidraget. Det adopterade barnet får ej vara en svensk medborgare eller ha sin hemvist i Sverige vid tidpunkten när adoptanten får barnet i sin faktiska vård d.v.s. vanligen i barnets hemland. Samma tidpunkt tillämpas i fråga om barnets ålder. Barnet måste då vara under 10 år enligt 6 §. Adoptivföräldrarna skall vara bosatta i Sverige, när de får barnet i sin vård, samt när adoptionen blir giltig här. Det finns ej något krav på svenskt medborgarskap enligt 3 § 2 st.

Vid adoptionen av sitt eget barn eller styvbarn lämnas ej bidraget (6 § 2 p). Adoptionskostnadsbidrag utges inte heller vid s.k. enskild adoption. Det innebär att adoptionen som berättigar till bidraget förmedlas av auktoriserad adoptionsorganisation. Regeln gäller om barnet kommit i adoptivföräldrarnas vård den 1.01.2005 eller senare enligt 6 § 2 st. Lagen om ändring i lagen 1988:1463 om bidrag vid adoption av utländska barn.¹⁰² Adoptanten kan ansöka om adoptionsbidraget fr.o.m. att adoptionen är giltig samt inom det följande året enligt 8 §.

Den avslutande delen av hela adoptionsförfarandet är uppföljningsrapporten. I praktiken sammanställs den då barnet har vistats 6 månader hos adoptivföräldrarna.¹⁰³ I rapporten skall utredaren i socialnämnden beskriva barnets utveckling och anpassning i dess nya hem, samt relationen mellan adoptivföräldrarna och barnet. Handlingen överlämnas via adoptionsorganisationen som förmedlade adoptionen till barnets företrädare i ursprungslandet.

4.2.2 Statistik

Internationella adoptioner började förekomma efter andra världskrigets slut och omfattade främst barn som hade förlorat sina familjer i kriget. I slutet av 50-talet inledde svenskar, som arbetade eller hade personliga kontakter utomlands, privata adoptioner från utlandet. De enskilda adoptionerna genomfördes dock i liten skala under följande decennium. Under 70-talet minskade antalet nationella adoptioner på grund av bättre social omsorg, särskilt framsteg inom mödravården. Då blev de internationella adoptionerna mer och mer populära. Deras mängd var mest omfattande från mitten av 70-talet till mitten av 80-talet. Då kom det nämligen mellan 1000-2000 barn per år till Sverige från länder utanför Norden. Under 90-talet har det i Sverige adopterats mellan 800 och 1200 barn årligen. Den synliga minskningen förklaras av Frank Lindblad¹⁰⁴ med olika faktorer, bl.a. olika medicinska behandlingar vid ofrivillig barnlöshet, t.ex. provrörsbefruktning och laglig givarinsemination men också av försämrade ekonomi i svenska hushåll.

¹⁰¹ 1 § Lagen (1937:81) om internationella rättsförhållande rörande dödsbo.

¹⁰² Prop. 2003/04:131, s 79. SFS 2004:766.

¹⁰³ MIA:s handbok för socialnämnden, s 74.

¹⁰⁴ Frank Lindblad, Adoption, s 11.

Sverige tillhör de största mottagarländerna av adopterade utländska barn i ett globalt perspektiv. Sammanlagt finns det cirka 45 000 adoptivbarn i Sverige som är födda i ett annat land.¹⁰⁵

Efter andra världskriget kom de flesta adoptivbarnen från krigsdrabbade länder, nämligen Grekland, Italien, Tyskland och Japan.

Under 80-talet kom övervägande del av barnen från Asien och Latinamerika. Under år 1985 dominerade Indien med 329 barn, Sydkorea med 299 barn och Sri Lanka med 279 barn bland de asiatiska ursprungsländerna, samt Colombia med 320 barn bland de latinamerikanska länderna. Från Europa adopterades endast 32 barn som kom från Polen. Totalt kom 1560 adoptivbarn till Sverige detta år.

Under år 1995 kom Colombia med 136 barn samt Sydkorea med 131 och Vietnam med 113 barn som de största givarländerna. I Europa dominerade däremot Ryssland med 67 barn och Rumänien med 44 barn. Från Polen kom 36 barn. Totalt adopterades 908 barn.

Under år 2003 adopterades främst barnen från Kina – 375 barn och Colombia 90 barn. Relativt många barn kom från Sydafrika – 54 barn. I Europa dominerade Ryssland med 66 barn, Vitryssland med 51 barn samt Polen med 25 barn. Sammanlagt adopterades 1046 utländska barn.

Förra året (2004) blev det inga förändringar angående adoptivbarnens härkomst. 497 barn kom från Kina, 121 från Colombia. I Europa dominerade Ryssland med 53 barn, Vitryssland med 34 barn och Polen med 21 barn. Totalt kom 1109 adoptivbarn till Sverige.

Man kan observera att de flesta internationella adoptionerna ägde rum år 1985. Därefter sjönk antalet adoptivbarn kraftigt till år 1995. De två senaste åren adopterades ungefär samma antal utländska barn.

Det måste också tilläggas att Rumänien¹⁰⁶ som gav sammanlagt omkring 30 000 barn för adoptioner utomlands från året 1988 stoppade helt internationella adoptioner år 2001 på grund av EU:s påtryckningar. Enligt EU-kommissionen var barnens rättsskydd ej tillräckligt och i praktiken auktionerades barnen ut till högstbjudande. Adoptionshandel som förekom i en stor skala stod helt klart i strid med ”barnens bästa”. EU-parlamentet har slagit fast att Rumäniens framtida EU-medlemskap blir beroende bl.a. av adoptionsfrågan och dennes anpassning till internationell gällande rättsstandard.

Utifrån den globala statistiken är Sverige, med cirka 1000 internationella adoptioner per år, näst största mottagarlandet i förhållande till folkmängd och antal födda barn. Norge adopterar flest barn i världen, sedan kommer Danmark, Schweiz, Frankrike, Kanada och Nederländerna.

Väldigt dynamisk tillväxt av internationella adoptioner observeras i USA.¹⁰⁷ Antalet utländska adoptivbarn har nämligen fördubblats under de senaste fem åren (från 10 000 till 20 000).

Vid utredning av de största ursprungsländerna i ett globalt perspektiv märks det att Sydkorea, Colombia och Indien dominerade under 80-talet, samt under en kort period Rumänien (1989-2001). Däremot adopterades allra flest barn från Kina, Ryssland och Vietnam under 90-talet.¹⁰⁸ Detta har ej förändrats de senaste åren (2003-2004).

I statistiken över utländska barn (ålder 0-10 år)¹⁰⁹ som adopterades under perioden 1968-2004 i Sverige dominerar Asien med 26 950 barn, sedan kommer Amerika (främst

¹⁰⁵ Anlända utomnordiska adoptivbarn (ålder 0-10). Statistik för år 1985, 1995, 2003 och 2004. 15/05 2005. <http://www.nia.se>.

¹⁰⁶ artikeln ”Barnhandel kan försena Rumäniens EU-inträde” av Peter Wallberg /TT, tidning ”Metro” s 4, 26/2 2004.

¹⁰⁷ artikeln från Göteborgs-posten, ”Adoptioner trissar upp: Fakta” av Anna Liljeberg, 29/2 2004.

¹⁰⁸ Frank Lindblad, Adoption, s 14.

¹⁰⁹ MIA:s tabell Anlända utomnordiska barn (ålder 0-10 år), 15/05 2005, <http://www.nia.se>.

Sydamerika) med 10 391, vidare följer Europa (utom Norden) med 6109 barn, Afrika med 1823 barn samt slutligen Australien och Oceanien med 59 barn.

Internationella adoptioner förmedlas i Sverige genom av MIA auktoriserade adoptionsorganisationer. För åren 2004-2005 är följande adoptionsorganisationer behöriga.

Den största är Adoptionscentrum som har haft auktorisation sedan 1980 och som för närvarande förmedlar adoptioner från ett 20-tal länder. Antal förmedlade barn: år 2003 – 583 barn, år 2004 – 647 barn.

Adoptionsföreningen La Casa (ALC) har haft auktorisation sedan augusti 1998 för samarbete med ett barnhem i Colombia. Antal förmedlade barn: år 2003 – 11 barn, år 2004 – 4 barn.

Nästa adoptionsorganisation som kallas Barnen Framför Allt – Adoptioner (BFA-A) fick sin auktorisation 1980 och samarbetar med Bolivia, Bulgarien, Filippinerna, Indien, Litauen, Polen, Peru, Slovakien, Sri Lanka, Tjeckien och Vietnam. Antal förmedlade barn: år 2003 – 41 barn, år 2004 – 65 barn.

Barnens Vänner – Internationell adoptionsförening (BV) har haft sin auktorisation sedan 1980 och samarbetar med Sri Lanka, Taiwan samt Kina. Antal förmedlade barn: år 2003 – 93 barn, år 2004 – 98 barn.

Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA) är auktoriserad också från 1980 och samarbetar med följande åtta länder: Bolivia, Brasilien, Colombia, Indien, Kina, Sri Lanka och Vietnam. Antal förmedlade barn: år 2003 – 191 barn, år 2004 – 176 barn.

Sista auktoriserade adoptionsorganisationen¹¹⁰ Stiftelsen Frösunda Solidaritet – Internationella Adoptioner, är auktoriserad för samarbete med Bulgarien, Moldavien, Ukraina och Vietnam från 2001. Antalet förmedlade barn: år 2003 -1 barn från Polen, år 2004 -1 barn från Moldavien.

¹¹⁰ Broschyr: Auktoriserade adoptionsorganisationer för utskrift i pdf format, 15/5 2005, <http://www.nia.se>.

5 En undersökning angående adoptioner av polska barn till Sverige

Statistiken från föregående kapitel visar att Polen tillhör de största europeiska ursprungsländerna av svenska adoptivbarn. Trenden är oförändrad under senaste tjugo åren (1985-2005), trots att Polen införde subsidiaritetsprincipen till adoptionsrätten 1995.

Under perioden 1969-2002 kom 1412 polska barn till Sverige.¹¹¹ De två senaste åren d.v.s. 2003 och 2004 anlände 25 respektive 21 barn mellan 0-10 år från Polen.¹¹² Detta placerar Polen på tredje plats bland de största europeiska länderna efter Ryssland och Vitryssland.

För närvarande finns Statliga Adoptionscentrum, Riksadoptionscentrum - Barnens Vänner (TPD) och Katolska Adoptionscentrum som är exklusivt behöriga att förmedla internationella adoptioner. Enligt direktivet från Arbets- och Socialministeriet¹¹³ skall alla adoptionsansökningar komma från auktoriserade sammanslutningar i mottagarländerna. I Sverige har två adoptionsorganisationer auktorisation för Polen, nämligen Barnen Framför Allt – Adoptioner (från 1992) samt Frösunda Solidaritet – Internationella Adoptioner (från 2002).

Sommaren 2004 undersökte jag verksamheten av alla tre polska organisationer som förmedlar utländska adoptioner. Undersökningen hade formen av muntliga intervjuer med deras föreståndare. Den första intervjun ägde rum 7 juni 2004 i Riksadoptionscentrum - Barnens Vänner (TPD) i Warszawa, med dess föreståndare dr Barbara Passini. Hon konstaterade att antalet adoptioner till Sverige är mindre i jämförelse med andra europeiska mottagarländer t.ex., Italien, Frankrike samt USA eftersom svenska adoptivföräldrar helst vill ha små barn, vilka är svårtillgängliga för internationella adoptioner. Vidare påpekade dr Passini att små, friska barn är adopterade i första hand av polska adoptionssökande som följd av tillämpningen av subsidiaritetsprincipen. Däremot har små barn med funktionshinder, någon sjukdom eller som är sena i utvecklingen svårt att hitta en adoptivfamilj i hemlandet. Detsamma gäller barn över 7 år samt syskon (3 eller flera barn). För sådana barn letar man efter utländska adoptivfamiljer. I praktiken kan ålderskillnaden mellan barnet och adoptanterna vara högst 40 år. I fallet av syskonadoptionen, räknas ålderskillnaden mellan den äldre föräldern och det yngsta barnet. I regel adopteras barn i förskoleåldern till Sverige, ibland äldre barn främst vid syskonadoption. Adoptanter med polsk härkomst (när en av föräldrarna pratar polska) har preferens bland de utländska sökandena.

Dr Passini bekräftade att hennes organisation behandlar endast adoptionsärenden vilka förmedlas av auktoriserade utländska adoptionsorganisationer. Barnen Framför Allt – Adoptioner (BFA-A) är deras svenska partner. Samarbetet, vilket påbörjades 1992, fortlöper enligt dr Passini bra, samt mer givande, i jämförelse med andra länder.

Den svenska adoptionsorganisationen BFA-A har sin permanenta representant i Polen. Genom dr Passinis rekommendation har jag också haft möjligheten att genomföra en intervju med personen, som utgör en direkt länk i det polsk-svenska adoptionsamarbetet. Den 9 juli 2004 kontaktade jag Grazyna Kubka per telefon. Hon konstaterade att enligt existerande praxis adopteras till Sverige huvudsakligen barn upp till 7 år, ofta med

¹¹¹ Betänkande, Adoption till vilket pris, s 101.

¹¹² Tabellen ”Anlända utomnordiska adoptivbarn (ålder 0-10 år)”. Statistik för år 1985, 1995, 2003, 2004. 15/5 2005, <http://www.nia.se>.

¹¹³ DzU, 2001, nr. 106 pos. 1156.

sjukdomar eller utvecklingsstörningar, fast ej med allvarliga sjukdomar, såsom t.ex. AIDS. Under 2003 förmedlade BFA-A 18 polska adoptivbarn till Sverige.

Min nästa intervju ägde rum 13 juli 2004 med Anna Mendez, som utövar tillsyn över handläggningen av internationella adoptionsärenden i Katolska Adoptionscentrum i Warszawa. Hon sa att hennes organisation fick sin auktorisation för internationell adoptionsförmedling i december 1998. Under perioden 01.01 1998 – 01.06 2004 förmedlade Katolska Adoptionscentrum 55 barn till Sverige. Vidare bekräftade hon att svenska adoptanter helst vill adoptera yngre barn (upp till 6 år). Samtidigt utgör vissa sjukdomar eller funktionshinder ej hinder för adoption. Tvärtom kan man observera att svenska adoptivfamiljer adopterar, oftare än sökande från andra mottagarländer, barn vilka kräver särskild medicinsk behandling eller har speciella behov, som måste uppfyllas av adoptivföräldrar.

Frank Lindblad¹¹⁴ med stöd av en ännu ej publicerad studie av 76 barn från Östeuropa (Polen, Rumänien och f.d. Sovjetunionen) konstaterar att dessa barn ofta har olika neurologiska eller neuropsykologiska störningar, vilka hade orsakats både av direkt toxisk påverkan under fostertiden genom deras mödrars alkoholmissbruk och deras långvariga vistelser i barnhemmet. Studien visar att de undersökta barnen behöver större stödinsatser än andra grupper av adoptivbarn.

Anna Mendez hade liknande åsikt i denna fråga, men samtidigt underströk hon att internationella adoptioner rör barn som på grund av deras ålder eller hälsotillstånd ej blev adopterade i Polen. Subsidiariteten utesluter nästan adoptioner av friska, små barn utomlands. Enligt min mening är sådan jämförelse ej relevant. Hälsotillståndet hos äldre barn, som kom från patologiska familjer samt hade en traumatisk uppväxt på olika sociala institutioner, blir alltid mycket sämre än hos de barnen som adopterades väldigt tidigt. Katolska Adoptionscentrum kräver till skillnad från de två övriga adoptionsorganisationerna att de blivande adoptivföräldrarna måste ha en kyrklig vigsel. Ensamstående kan dock också adoptera, men äkta makar har företräde. Under de senaste fem åren har bara två ensamstående fått adoptera barn genom Katolska Adoptionscentrum. Personer med polskt ursprung har preferens i väntan på adoptivbarn. Deras väntetid är förkortad i jämförelse med andra utländska adoptanter. I övrigt konstaterade Anna Mendez att de svenska adoptanterna försöker behålla kontakten med adoptivbarnet under hela adoptionsprocessen i större omfattning än adoptivfamiljer från andra länder. De stannar med barnet inte bara under den obligatoriska kontaktperioden (2-3 veckor) utan också tills adoptionsbeslutet träder i kraft och barnet kan lämna Polen. Detta underlättar för barnet och dess adoptivföräldrar att anknyta samt utveckla familjeband, vilket ytterligare kan försvåras genom språkhinder.

Slutligen sammanfattade Anna Mendez samarbetet med de svenska adoptionsorganisationerna, huvudsakligen med Barnen Framför Allt – Adoptioner som väldigt bra och fruktbar. Adoptionsförmedling av polska barn till Sverige utförs från den svenska sidan mycket professionellt, pålitligt samt samvetsgrant. I praktiken förlöper hennes arbetskontakter med Sverige betydligt bättre än med andra mottagarländer.

Min bild över rådande praxis i adoptionsförmedling av polska barn till Sverige kompletteras genom intervjun med Elzbieta Podczaska, föreståndare av Statliga Adoptionscentrum i Warszawa. Intervjun ägde rum 14 juli 2004. Statliga Adoptionscentrum började sin internationella verksamhet 1 januari 1994. Förutom adoptionsförmedling sköter organisationen det Centrala Registret över alla barn som är tillgängliga till adoption inom hela landet, samt utser barn avsedda för adoption utomlands. Årligen förmedlas omkring 200 barn för utländska adoptioner (några också till Sverige) i

¹¹⁴ Frank Lindblad, *Adoption*, s 128.

Statliga Adoptionscentrum. Statistiken visar att flest adoptioner till Sverige genomfördes under perioden 1995–1999 (26, 41, 30, 24 respektive 27 barn). Från år 2000 noteras det en fallande tendens med mycket mindre antal av adopterade barn. I jämförelse med tidigare tidsperioder adopterades mellan år 2000 och juni 2004; 12, 6, 8, 9, 6 barn. Statliga Adoptionscentrum förmedlar både adoptioner genom auktoriserade utländska adoptionsorganisationer och enskilda adoptioner. Det är främst polacker boende permanent i Sverige som använder den sist nämnda adoptionsformen. Adoptionshandlingar skickas i sådant fall direkt till MIA som i sin tur kontakter det Sociala Departementet i Polen. Vidare överförs adoptionsärendet till en av de polska adoptionsorganisationerna.

Elzbieta Podczaska bekräftade att äkta makar eller adoptanter som har polsk härkomst (d.v.s. de pratar polska) har klart företräde. Bland de övriga sökanden prefereras äkta makar. Däremot kan inte homosexuella partner adoptera barn från Polen. Sedan konstaterade hon att svenska adoptivfamiljer hellre väljer enskilda barn i förskoleåldern, men även syskonadoptioner med upp till 3 barn förekommer (10 fall under hela verksamhetsperioden).

Enligt föreståndarinnans åsikt är Sverige ett mycket attraktivt och tolerant mottagarland som oftare tar barn med allvarliga hälsoproblem och utvecklingsstörningar än de andra länderna. Det finns åtskilliga exempel på att vissa svenska adoptivfamiljer adopterar under längre perioder (1998 – 2004) flera barn med speciella behov, vilka måste ha en långvarig medicinsk behandling. Kommande uppföljningsrapporter bevisar att deras hälsotillstånd blir mycket bättre under sin vistelse i adoptivfamiljen.

Efter mina intervjuer hos de polska adoptionsorganisationerna fick jag uppfattning att alla intervjuade personer är överens om att adoptionsförmedling samt samarbete med de svenska auktoriserade adoptionsorganisationerna är mycket tillfredsställande, och att det sker till barnets fördel. Det framgick nämligen av min empiriska undersökning att barnen som adopteras till Sverige i stort sätt är barn, vilka annars skulle ha uppfostrats på ett barnhem. Adoptionen tillät dem att undvika traumatiska långvariga vistelser i sociala institutioner och istället få en uppväxt i familjemiljö.

Mitt nästa steg var att utreda hur polskt-svenskt samarbete inom adoptionsförmedlingen ser ut från det svenska perspektivet. Margareta Sandbom, handläggare av polska adoptionsärenden i adoptionsorganisationen Barnen Framför Allt – Adoptioner, med säte i Kungsbacka, svarade den 1 juni 2005 på mina frågor via e-post. Hon bekräftade den allmänna praxis att det kan förekomma högst 40 års åldersskillnad mellan den äldste av adoptivföräldrarna och barnet. Det händer att adoptivfamiljer vill adoptera syskonpar eller tre syskon. Katolska Adoptionscentrum kräver kyrklig vigsel för att acceptera sökande. Samtliga polska adoptionsorganisationer ger företräde för adoptanter med polskt ursprung eller äkta makar, däremot vägrar dessa förmedla adoptioner till homosexuella partner. Ensamstående godkänns endast exceptionellt.

Väntetiden för adoptioner från Polen varierar mycket. Det tar vanligen mellan 1 och 2 år, ibland kortare tid beroende på vilka barn som föreslås och sökande familjs medgivande. Den obligatoriska kontaktperioden beslutad av domstolen är oftast 2-3 veckor före huvudförhandlingarna. Adoptionsförfarandet sker inför den behöriga familjedomstolen i Polen, och adoptionsbeslutet är därmed giltigt även i Sverige enligt Haagkonventionens bestämmelser.

Den svenska socialnämnden är förpliktigad att upprätta en uppföljande rapport efter adoptionen – varje halvår under 3 år. Om barnet vid den punkten inte hunnit fylla sju år måste man fortsätta att rapportera en gång årligen till dess att barnet fyllt sju år. Rapporter skall skickas till den polska adoptionsorganisationen via dennes svenska samarbetspartner. Under 2004 förmedlade Barnen Framför Allt – Adoptioner 16 adoptioner från Polen, samt hittills (januari – maj) 7 adoptioner under 2005.

Margareta Sandbom konstaterade slutligen att hennes organisation samarbetar med samtliga polska adoptionsorganisationer som är behöriga för internationell förmedling, och har gjort så under flera års tid. Deras ömsesidiga långvariga arbetskontakter är mycket tillfredsställande, samt i många fall bättre än med andra ursprungsländer.

Min fältundersökning rörande den förberedande etappen av adoptionen har visat att både svenska och polska sidan försöker göra sitt bästa för att säkerställa en trygg och lycklig uppväxt i familjemiljö för behövande barn. Dessutom bedrivs verksamheten strikt enligt Barn- och Haagkonventionens direktiv. Det långvariga samarbetet resulterade i en väl fungerande praxis som tillgodoser förväntningar hos alla berörda parter.

Sommaren 2004 fick jag också möjligheten att observera hur ett adoptionsärende avslutas i familjedomstolen i Polen. Jag kunde inte vara personligt närvarande under domstolsförhandlingarna eftersom adoptioner beslutas bakom lyckta dörrar i Polen. I stället fick jag inblick i domstolsförhandlingar rörande några fall av internationella adoptioner som pågick under denna perioden. Trots att jag ej hade påträffat adoptionsfall till Sverige fick jag ändå möjligheten att observera tillämpningen av både den nationella och internationella adoptionsrätten i praktiken. Såväl intervjuer som domstolshandlingar tillät mig att rekonstruera hela adoptionsförfarandet som parallellt pågår i två länder. Detta åskådliggjorde för mig ett tydligt behov för det fortsatta internationella samarbetet inom adoptionsrätten. Dessutom visade undersökningen klart nödvändigheten av tillvaro samt eventuellt framtida utveckling av konventionsrätten som unifierar lagen inom ett visst rättsområde i enskilda länder. Denna unifiering underlättar rättstillämpningen samt säkerställer dess huvudsakliga syfte, d.v.s. ”barnets bästa”.

6 Eventuella olika för- och nackdelar i enskilda rättslösningar av samma fråga som skulle kunna tillämpas i framtida polsk respektive svensk lagstiftning

De polska och svenska adoptionsbestämmelserna liknar varandra ganska mycket på grund av deras gemensamma härkomst, d.v.s. den romerska rätten. Samtidigt utvidgas likheten genom internationella konventioner som ratificeras av de båda länderna. Trots detta existerar fortfarande olika rättslösningar beträffande samma fråga i dess rättssystem. Eventuell ändring eller inkorporering av den enskilda rättsregeln från den ena lagstiftningen till den andra skulle kunna tjäna bättre samhällsintresset samt förbättra rättstillämpningen i strävan efter att uppfylla rekvisitet "barnets bästa".

En av dessa regler rör den högsta åldersgränsen hos adoptivbarnet. I Polen kan man endast adoptera ett minderårigt barn. I Sverige däremot är vuxenadoption tillåten "i syfte att befästa långvarigt, personligt förhållande mellan adoptionsparterna".

Enligt min åsikt är det svenska alternativet mycket bättre eftersom det reglerar fall angående den faktiska vårdnaden som genom åren utvecklats till en barn-förälderrelation. Denna möjlighet bör också finnas i den polska familjerätten enligt min uppfattning.

En annan regel som är motstridig i de båda ländernas lagstiftning rör möjligheten för homosexuella partner att adoptera barn. Sverige tillåter för närvarande sådana adoptioner trots att givarländer, inklusive Polen, vägrar godkänna homosexuella personer som potentiella adoptivföräldrar. Följaktligen kan denna regel inte tillämpas i praktiken vilket gör att homosexuella personer väntar på adoptivbarn förgäves. Jag anser att sådana kontroversiella rättsbestämmelser skulle introduceras genom den internationella rätten, t.ex. genom konventioner, för att kunna tillämpas internationellt. Detta har en särskild betydelse för länder som Sverige, där internationella adoptioner dominerar.

Min nästa eftertanke berör den svaga adoptionen som fortfarande finns i KRO. Dennes tillämpning är starkt begränsad samt beroende av samtycke från samtliga berörda personer. Den svaga adoptionen förekommer endast vid inhemska adoptioner och i sällsynta fall. Formen är förbjuden i andra europeiska länder, bl.a. i Sverige. Den är inte rekommenderad i Haagkonventionen och passar, enligt min åsikt, dåligt in i den moderna lagstiftningen eftersom den ej till fullo säkerställer "barnets bästa" utan tvärtom tjänar adoptantens intresse.

Slutligen vill jag beröra den härskande regeln i FB att äkta makar bara kan adoptera barn gemensamt. Denna rättslösning verkar mycket bättre jämfört med den polska bestämmelsen att en gift person kan adoptera ensam med den andra makens samtycke. Strävan mot att adoptivförhållandet bör lika den biologiska familjen uppfylls mer allsidigt när äkta makar agerar tillsammans som adoptivföräldrar.

Dessa rättslösningar med sina fördelar respektive nackdelar har visat att man kan och ständigt behöver reformera den gällande rätten. Intressanta och nyttiga lösningar som redan har tillämpats i rättspraxis kan man ibland hitta i andra länders lagstiftningar.

7 Konklusioner

Det huvudsakliga syftet med min uppsats har varit att presentera juridiska aspekter av adoptionsrättsinstitutet i den polska och den svenska familjerätten. Det faktum, att adoptionen som skapades redan i den romerska rätten har överlevt till våra moderna tider, utgör ett bevis på oförändrade samhällsbehov för dennes existens. Behovet består trots stora framgångar i den medicinska behandlingen av ofrivillig barnlöshet.

Jämförelsen av de enskilda rättslösningarna rörande likadana frågor inom adoptionsområdet ger funderingar om att både den polska och den svenska adoptionsrätten innehåller mer ömsesidiga likheter än skillnader som oftast berör endast sekundära detaljer. Vid en djupare analys kan man notera de eventuella fördelarna med att tillämpa ”främmande rättsregler” från det utländska rättssystem i de fall, där de bättre skulle trygga adoptivbarnets intresse än de inhemska rättsnormerna. De existerande likheterna kan man förklara, inte bara genom den gemensamma historiska rättskällan, d.v.s. romerska rätten, utan också genom den gällande internationella rätten, främst konventionerna som hade ratificerats av båda staterna.

Den överordnade principen ”barnets bästa” är det gemensamma ledande motivet för lagstiftningar samt vid rättstillämpningen i Sverige och i Polen. Principen styr hela adoptionsförfarandet från den förberedande etappen till adoptionsbeslutet, samt verksamheten hos alla berörda organ och myndigheter. Detta avspeglas också i det täta internationella samarbetet, vilket strävar efter det optimala skyddet för adoptivbarn, samt att utesluta alljämnt förekommande fall av handel med barn under adoptionsbenämningen.

Min empiriska undersökning har bekräftat att polskt-svenskt samarbete fungerar mycket bra, vilket underströks av båda parter. Många behövande och utsatta barn från Polen, ofta med allvarliga psykiska eller fysiska sjukdomar har hittat sina nya ersättningsfamiljer i Sverige. Enligt min uppfattning är fortsättningen av samarbetet önskvärt samt förväntat av de polska och de svenska samhällena.

De ständiga lagstiftande reformerna syftar till att bättre anpassa rättstillämpningen till skiftande samhällsbehov samt att skydda den svagare parten d.v.s. adoptivbarnet. För övrigt kan de ytterligare förbättra adoptionsförmedlingen mellan Polen och Sverige för att fullkomligt säkerställa ”barnets bästa” i framtiden.

Öden av många barn som långvarigt väntar i barnhem på sina nya, kärleksfulla familjer är i högsta grad beroende av givar- och mottagarländers lagstiftningar samt bra fungerande verksamheter av behöriga myndigheter.

Källor

Offentligt tryck

POLEN

Polsk författningssamling (Dz U)

1. Dz U 1992 nr. 38 pos 163
2. Dz U 1998 nr. 99 pos 1158
3. Dz U 2001 nr. 14 pos 132
4. Dz U 2001 nr. 106 pos 156
5. Dz U 2001 nr. 106 pos 1156

Departementsserier:

Pismo Departamentu Prawnego Ministerstwa Sprawiedliwosci
(en föreskrift av Rättsliga Avdelningen i Justitiedepartementet)
L.dz.p 111 480/101/94

SVERIGE

Propositioner

1. Prop. 1968:114, 1 LV 1968:31
2. Prop. 1994/95:224
Barns rätt att komma till tals
3. Prop. 2001/02:123
Partnerskap och adoption
4. Prop. 2003/04:131
Internationella adoptionsfrågor

Betänkande

SOU 2003:49. Adoption – till vilket pris

Departementsserier

DS 2001:53. Föräldrars samtycke till adoption m.m.
Departementspromemoria

Litteraturförteckning

- Ciepla, Halina, *Kodeks Rodzinny i Opiekunczy z komentarzem*, (Familje- och vårdnadskodexen med kommentär), Upplaga 2, Lexis 2000
- Gajda, Janusz, *Kodeks Rodzinny i Opiekunczy. Komentarz*. (Familje- och vårdnadskodex. En kommentär), Upplaga 1, C.H Beck 2000
- Holewinska-Lapinska, Elzbieta, *Adopcje zagraniczne w praktyce polskich sadow*. (Utländska adoptioner, rättspraxis i polska domstolar), Upplaga 1, Oficyna Naukowa 1998
- Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*, Upplaga 4:1, Liber Ekonomi 1997
- Internationella adoptioner, *Handbok för socialnämnden*, NIA, Upplaga 2:1, Nordstedts 1997
- Karnov, *Svensk rättsamling med kommentarer*, Band 1, 2004-2005, Fakta, Thomson 2004
- Kolanczyk Kazimierz, *Prawo Rzymskie*, Den romerska rätten, Upplaga 5, Lexis Nexis 2001
- Lindblad, Frank, *Adoption*, Studentlitteratur 2004
- Rother-Schirrer, Theddo, *Rättsfallssamling I, Familjerätt*, Upplaga 4, Nordstedts Juridik AB 2003
- Saldeen, Åke, *Barn och föräldrar*, Upplaga 4, Iustus Förlag 2001
- Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, Upplaga 1, Studentlitteratur 2002
- Smyczynski, Tadeusz, *Prawo rodzinne i opiekuncze*, (Familje- och vårdnadsrätten), C.H Beck 2003
- Sverne-Arvill, Ebba, *Adoption*, Nordstedts Juridik 2003
- Wallin, Gösta, *Föräldrabalken*, Del I och Del II, Upplaga 6, Nordstedts Blå Bibliotek 2001
- Vickström, Anita, *Familjerätten, En introduktion*, Upplaga 1:1, Nordstedts Juridik 2000
- Winiarski, Jan, *Prawo rodzinne*, (Familjerätten), Upplaga 2, Lexis Nexis 2001
- Wolodkiewicz, Witold, *Prawo rzymskie instytucje*, Den romerska rätten, Institutioner, Upplaga 3, C:H Beck 2001

Tidskrifter/Tidningsartiklar

Ciszewski, Jan, *Praktyka sadow w sprawie o przysposobienie obywateli polskich przez cudzoziemcow i osoby zamieszkale za granica*, Rättspraxis i internationella adoptioner, PWS (Rättspraxis problem), 1977, NIA

Liljeberg, Anna, *Adoptionspriser trissas upp*, Göteborgs-Posten 29/2 2004

Medrzycka, Elzbieta & Olejnik, Katarzyna, *Praktyka Sadow w sprawach wnioskow cudzoziemcow i obywateli polskich zamieszkanych za granica o przysposobienie obywateli polskich*, Rättspraxis angående internationella adoptioner BMS (Justitiedepartementets Bulletin), 1960 nr. 5-6

Wallberg, Peter, *Barnhandel kan försena Rumäniens EU-inträde*, Metro, s 4, 26/2, 2004

Internetkällor

Tabell, Anlända utomnordiska adoptivbarn (ålder 0-10/Statistik för år 1985, 1995, 2003 och 2004. 15/05/2005, <http://www.nia.se>

Broschyr, Auktoriserade adoptionsorganisationer för utskrift i pdf.format. 15/05/2005, <http://www.nia.se>

Rättsfallsregister

Polsk praxis

OSN 1959 pos 56

OSNCP 1966 pos 132

OSNPG 1970 nr. 2 pos 14

OSPiKA 1970 pos 25

OSN 1976 nr. 9 pos 184 (HD:s riktlinjer från 8/6 1976)

OSN 1976 nr. 36 pos 266

OSNCP 1976 pos 85

OSN 1977 pos 184

OSN 1980 pos 193

OSN 1992 nr. 10 pos 179 (HD:s riktlinjer från 12/6/1992)

OSNCP 1992 pos 58

OSN 2000 nr. 3 pos 49

Svensk Praxis

Europadomstolens beslut, dom 28/10 1998/113/1997/897/1109
Söderback mot Sverige

KR 974-2002

KR 2737-2002

NJA 1985 s 651

NJA 1986 s 604

NJA 1987 s 116

NJA 1987 s 628

NJA 1989 s 67

NJA 1989 s 401 I och II

NJA 1991 s 21

NJA 1991 s 194

NJA 2002 s 45

RH 1997:20

RH 1998:59

RÅ 1995 ref 67